

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Martin Wirth

Lichva v českém soukromém právu

Diplomová práce

Olomouc 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Lichva v českém soukromém právu vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje

V Klatovech 23. 3. 2019

.....

podpis autora

Abstrakt

Předmětem této diplomové práce bylo zhodnocení právní úpravy lichvy v českém soukromém právu. Práce nabízí stručnou rekapitulaci dosavadního vývoje právní úpravy, na což plynule navazuje rozbohem současného stavu. Věnuje se podrobně vymezení jednotlivých znaků lichvy a jejich vzájemným vztahům. Velká část práce je věnována neplatnosti lichvy, protože na tuto otázku dosud nepanuje odborná názorová shoda. Poslední část pojednává o trestném činu lichvy a jejím vlivu v oblasti soukromého práva.

Abstract

The object of this thesis was to evaluate the legal regulation of usury in Czech private law. The thesis offers a brief recapitulation of the current development of legislation, which is continuously followed by an analysis of the current state. It deals in detail with the definition of individual elements of usury and their mutual relations. Much of the work is devoted to the invalidity of usury, because there is no expert opinion on this question yet. The last part deals with the crime of usury and its influence in the area of private law.

Klíčová slova

Lichva, hrubý nepoměr, pohyblivý systém, neplatnost, trestný čin, podnikatel, úroky

Key words

Usury, gross disproportion, floating system, invalidity, crime, entrepreneur, interest

Seznam zkratk

OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský
SZO	Zákon č. 141/1950 Sb., střední občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ64	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZP	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
TZ50	Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TZ61	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
NS	Nejvyšší soud České republiky
ÚS	Ústavní soud České republiky

Obsah

Úvod	6
1 Historický exkurz	8
1.1 Obecný zákoník občanský	8
1.2 Návrh občanského zákoníku z roku 1937	8
1.3 Občanský zákoník z roku 1950	9
1.4 Občanský zákoník z roku 1964	9
2 Lichva v současném soukromém právu	10
2.1 Objektivní znak	10
2.1.1 Tzv. pohyblivý systém	11
2.1.2 Cena obvyklá	11
2.1.3 Použitelnost § 577 na lichevní smlouvy	12
2.1.4 Lichvářské úroky	13
2.2 Subjektivní znaky	14
2.2.1 Tíseň	14
2.2.2 Nezkušenost	17
2.2.3 Rozumová slabost	18
2.2.4 Rozrušení	19
2.2.5 Lehkomyšlnost	19
2.2.6 Zneužití lichvářem	19
2.3 Lichva a podnikatel	20
2.3.1 Podnikatel v soukromém právu	20
2.3.2 Podnikatel v závazkových vztazích	21
2.4 Lichva a pracovní smlouva	23
2.4.1 Vztah OZ k zákoníku práce	23
2.4.2 Lichevní pracovní smlouva	25
2.5 Aktuální návrh novely zákonů týkající se lichvy	25
3 Neplatnost lichvy	27
3.1 Obecně o neplatnosti právního jednání	27
3.1.1 Právní jednání	27
3.1.2 Relativní neplatnost právního jednání	27
3.1.3 Absolutní neplatnost právního jednání	28
3.2 Argumenty pro absolutní neplatnost lichvy	29
3.3 Argumenty pro relativní neplatnost	30
3.4 Argumenty pro neplatnost „jak kdy“	30
3.5 Shrnutí	31
4 Lichva jako trestný čin	33
4.1 Trestní zákoník z roku 1950	33
4.2 Trestní zákoník z roku 1961	34
4.3 Současný trestní zákoník	35
4.3.1 Znaky skutkové podstaty	35
4.3.2 Ke druhému odstavci	35
4.3.3 Ke třetímu odstavci	36
4.3.4 Svolení poškozeného	36
4.3.5 Pokusy o novelizaci § 218 TZ	37
4.4 Úprava v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízeních proti nim	38
4.4.1 Vymezení trestných činů v § 7 ve vztahu k lichvě	39
Závěr	40
Seznam literatury	42

Úvod

Téma lichvy je velmi zajímavé jak po odborné stránce, tak po té celospolečenské. Skoro každý den se nechá nějaký politik ve sdělovacích prostředcích slyšet, že s lichvou „zatočí“, ale už málokdo dodává, jakým způsobem tomuto společensky škodlivému jevu chce zamezit, jestli myslí soukromoprávní lichvu (dle § 1796 OZ), nebo trestněprávní (dle § 218 TZ).¹ Proto lichva v populaci vzbuzuje velké vášně, ale mám pocit, že nikdo vlastně nerozumí tomu, co lichva je.

Občas se objevují návrhy na to, že by bylo nejlepší za stropovat dovolenou výši úroků a vše nad tuto hranici by bylo lichvou. Myslím, že velké části populace zní takové nápady velice dobře, ale bylo by to vůbec ku prospěchu věci? Lze vůbec výši úroku vnímat takto izolovaně?

Z toho důvodu se v této práci budu zaměřovat v drtivé většině pouze na právní stránku věci, a nikoliv již na stránku „společenskou“, a proto se po tomto obecném úvodu můžeme dostat k odborné stránce této práce.

Prvním tématem této práce bude historický vývoj lichvy. Při popisu tohoto vývoje bych nechtěl zabředávat až do dávné historie, ale soustředit se spíše na moderní vývoj tohoto právního institutu na našem území, proto předpokládám, že hlouběji než do 20. století moje práce sahát nebude (i s ohledem na limitaci rozsahu diplomové práce).

Na to naváže současná právní úprava. V této části se budu snažit podrobně rozebrat všechny znaky lichvy (objektivní i subjektivní) a hlavně poměry a vztahy mezi nimi. V práci se nebudu zabývat komparací právních řádů okolních států, pouze jich budu využívat při hodnocení inspiračních zdrojů současné soukromoprávní úpravy.

U hrubého nepoměru se budu snažit zjistit, jestli můžeme najít určitou hranici (respektive poměr) od které můžeme říci, že je jednání lichevní nebo jestli je nalezení takové hranice nemožné. Proto se budu snažit podrobit hodnocení i nedávné legislativní záměry.

U subjektivních znaků se nejdříve budu zajímat o to, zda je výčet v § 1796 taxativní nebo pouze demonstrativní. Na základě takového zjištění se pak budu věnovat jednotlivým znakům, které se budu snažit vymezit a prověřit, zda je judikatura k OZ64 stále použitelná.

Zvláště se zastavím u tzv. kořistění, kde bych chtěl posoudit jaká forma zavinění je potřebná pro naplnění skutkové podstaty.

Lichva je ukotvena v obecné části relativních majetkových práv, takže se zaměřím na její vztah k obecné části OZ a jejímu využití v jiných oblastech soukromého práva, především pracovní smlouvu.

---

¹ Už vůbec nemluvě o volebním slibu jedné parlamentní strany, která chtěla přijmout „zákon o lichvě“. Na můj email, ve kterém jsem se ptal na podrobnosti této slibované normy, jsem stále odpověď neobdržel.

Jednou z hlavních otázek, která mě vedla i k výběru tématu je, jakou neplatností je sankcionováno porušení ustanovení § 1796. Nerad bych sklouzl k pouhé komparaci, ale chtěl bych shromáždit, co možná nejvíce názorů, které k dané problematice jsou k dispozici a ty podrobit analýze. Tyto názory budu třídit do tří kategorií, které používal M. Hulmák na přednášce NZÁV1: absolutní, relativní a „jak kdy“. S touto problematikou je spojena i problematika toho, jestli pravomocný rozsudek trestního soudu má automaticky zakládat absolutní neplatnost lichevního jednání.

Tímto plynule přejdu k vymezení lichvy jako trestného činu, kde se zaměřím na rozdíly právních úprav a na vzájemnou použitelnost judikatury. Zajímat se nebudu jen o úpravu v TZ, ale i na úpravu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

1 Historický exkurz

Tato kapitola si neklade za cíl být obsáhlým historickým výkladem vývoje lichvy, ale bude jen rychlým exkurzem, který má stručně shrnout vývoj právní úpravy.

Jen na úvod je nutné si uvědomit, že směna je stará jako lidstvo samo. Ta zpočátku měla za cíl jen zajistit obživu, ale s rozvojem společnosti se začalo obchodovat. S obchodem však přišli i negativní jevy jako je lichva, podvody a bankroty, proto se společnost musela naučit nastavit pravidla chování, která jim budou předcházet.²

1.1 Obecný zákoník občanský

V roce 1916 byl novelizován § 879 OZO³ o odst. 4, který upravoval lichevní smlouvy. Definoval je jako „*Neplatny jsou zejména smlouvy kdy někdo, kořistě z lebkomyšlnosti, tísně, slabosti rozumu, nezkušenosti nebo vzrušení myslí někoho jiného, dal sobě nebo třetímu za plnění slíbíti nebo poskytnouti plnění vzájemné, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru k hodnotě plnění*“. Z dikce ustanovení je jasné, že se jednalo o výčet demonstrativní („zejména“). Toto ustanovení bylo úzce spojenou s úpravou neúměrného zkrácení (*laesio enormis*) v § 934 OZO, kdy obě ustanovení upravovali následky hrubého nepoměru plnění.⁴

Tato soukromoprávní úprava byla doplněna zákonem č. 47/1881 ř. z., o lichvě, který obsahoval úpravu přečinu a přestupku lichvy a platil do roku 1914, kdy si vypuknutí světové války vyžádalo přísnější úpravu. To vedlo k přijetí císařského nařízení č. 275/1914 ř. z., o lichvě, které se snažilo potírat lichvu důrazněji. Jednou z hlavních změn bylo, že o soukromoprávní neplatnosti již nemusel rozhodovat trestní soud. Dikce tohoto ustanovení byla velice podobná § 879 odst. 4 OZO. Císařské nařízení o lichvě platilo až do roku 1950, kdy bylo zrušeno občanským zákoníkem z roku 1950⁵.⁶

1.2 Návrh občanského zákoníku z roku 1937

Přestože se tento návrh nikdy nestal platným zákonem, byl významným inspiračním zdrojem při přípravě OZ, a proto by neměl být opomíjen.

---

² BEZOUŠKA, Petr, ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, LIŠKA, Petr, ŠUSTROVÁ, Daniela. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 148

³ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský

⁴ KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 74-76

⁵ Zákon č. 141/1950 Sb.

⁶ SPÁČIL, Jiří. *Prodej nemovitosti za nepřiměřeně nízkou cenu a lichevní smlouvy v českém občanském právu*. Právní rozhledy 7/2003, s. 331

Tento návrh výslovně upravoval neplatnost lichvy v § 781, byť návrh obsahoval obecnou klauzuli v § 710, že smlouva je neplatná příčí-li se zákonu nebo dobrým mravům. Z důvodové zprávy vyplývá, že si tyto dvě ustanovení neměli konkurovat, ale spíše se navzájem doplňovat.⁷

1.3 Občanský zákoník z roku 1950

Střední zákoník občanský byl prvním kodexem, který neobsahoval výslovnou úpravu lichvy. Koncepce vycházela z obecné klauzule § 36 odst. 1 SZO⁸, kdy neplatným právním úkonem je úkon, který se příčí zákonu nebo obecnému zájmu⁹. Toto bylo doplněno § 37 SZO, který dále prohlašoval za neplatný právní úkon učiněný v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek. Musíme se všimnout, že zákon poprvé nemluví o neplatnosti smlouvy, ale obecně o neplatnosti právního úkonu. Tyto obecné klauzule pak doplňovala limitace úroků u smlouvy o půjčce, což jsou asi nejčastější případy lichvy.¹⁰

1.4 Občanský zákoník z roku 1964

Ani občanský zákoník z roku 1964 neobsahoval skutkovou podstatu lichvy a postihoval lichevní jednání podle obecných ustanovení. Neplatnost právního úkonu upravoval § 39 OZ64, tak že „*neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se příčí dobrým mravům*“. Toto bylo doplněno § 49 OZ64, který umožňoval odstoupit od smlouvy účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek. Další kritéria, která měla znemožňovat lichvu byla upravena u jednotlivých smluvních typů (např. půjčka).¹¹

Přestože tedy OZ64 neobsahoval zákonné vymezení lichvy, tak Nejvyšší soud v roce 2003 lichvu definoval jako „*Lichevní smlouvy jsou takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepochopitelném poměru. O lichevní smlouvu podle občanského práva jde v případech, kdy jednající z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil; nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin. Lichevní smlouvy jsou absolutně neplatné.*¹², kdy smlouva byla neplatná podle § 39 OZ64 pro rozpor s dobrými mravy.¹³

⁷ JANOUŠEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, str. 63-64

⁸ Zákon č. 141/1950 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁹ Z použití pojmu „obecný zájem“ můžeme vidět sílící veřejnoprávní ingerence do práva soukromého

¹⁰ KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 76-77

¹¹ Tamtéž, s. 78-80

¹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001

¹³ JANOUŠEK, Michal. *Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy 13-14/2014, s. 467

2 Lichva v současném soukromém právu

Na rozdíl od předcházející právní úpravy je v OZ lichva výslovně definována v § 1796, který říká „*neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru*“. Toto je limitováno §1797 tím, že se takové neplatnosti nemůže dovolat podnikatel, který uzavřel smlouvy při svém podnikání.

Zavedení výslovné definice bylo v odborné veřejnosti většinově přijímáno pozitivně¹⁴, ale například Pelikánová se ve svém článku domnívá, že je toto ustanovení zbytečné a mělo by se postupovat podle obecných ustanovení § 580 a § 588. Dále kritizuje jeho údajnou neprovázanost s ustanoveními na ochranu spotřebitele v § 1813 až 1815.¹⁵ Avšak již za účinnosti OZ64 judikatura dovodila a definovala lichevní smlouvy a v praxi to nečinilo výraznější obtíže, takže lze výslovné ukotvení lichvy vnímat jako přihlášení se zákonodárce k tomu, že odsuzuje tento společenský jev.

2.1 Objektivní znak

Hrubý nepoměr plnění je objektivním znakem lichevního jednání a definujeme jako nepoměr, který je objektivně snadno rozpoznatelný, do očí bijící a u kterého neexistují zvláštní okolnosti, pro které nebude možno použít § 1796.¹⁶ Najdeme ho i v ustanoveních týkajících se neúměrného zkrácení v § 1793 až 1795, kde ho zákonodárce podle důvodové zprávy kvalifikuje jako zkrácení o polovinu.¹⁷ Tato kvalifikace by měla platit i pro hrubý nepoměr, který je znakem u lichvy.¹⁸ S tímto však se nesouhlasí v komentáři WK V., kde argumentují, že výše nepoměru v § 1797 by měla být vykládána jako nižší, protože u lichvy jde o jednání záměrné a subjektivní prvek spočívá v úmyslu těžit z okolností v zákoně vyjmenovaných.¹⁹ Toto řešení mi však přijde nesystematické a jen velmi povrchně odůvodněné, proto bych se držel řešení, které shodně nabízí autoři Petrov²⁰ a Janoušek²¹ a spočívá v použití tzv. pohyblivého systému.

¹⁴ I mezi odborníky z jiných než právních oborů. např. CIENCALA, Jiří. *Ochrana slabší strany v českém právu: recenzovaný sborník z odborné právní konference: Pražský právní podzim*. Praha, 2015. s. 8

¹⁵ PELIKÁNOVÁ, Irena. *Sborník Karlovarské právní dny 21/2013*, s. 471

¹⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 337

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník

¹⁸ JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, str. 1756

¹⁹ PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In FIALA, Josef a kol.: *Občanský zákoník: komentář. Svazek V*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, str. 158-159

²⁰ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337.

²¹ JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1756

2.1.1 Tzv. pohyblivý systém

Pohyblivý systém spočívá v tom, že hrubý nepoměr u lichvy je sice v základní hodnotě stejný jako u neúměrného zkrácení, ale pokud bude jiná podmínka skutkové podstaty splněna ve vyšší míře, než je dostatečná pro aplikaci ustanovení o lichvě, tak bude postačovat nepoměr plnění, který nedosahuje této základní hodnoty.²² Využívání tohoto systému se jeví jako vhodnější, spravedlivější a dovolující soudu dostatečně zohlednit všechny okolnosti případu. Zároveň je to však výzva, která leží před soudy, aby dosáhli ustálené praxe. V tomto pohledu bylo výše zmiňované řešení Ireny a Roberta Pelikánových mnohem jednodušší, protože v jejich případech by se jen našla nižší hodnota nepoměru než v případě § 1793, podle které by se rozhodovalo, což by do jisté míry mohlo mít vliv na právní jistotu stran.

Z aktuální judikatury Ústavního soudu k pohyblivému systému můžeme uvést náleze ze dne 19. 1. 2017²³, kterému se věnuje podrobně i Janoušek ve své knize a popisuje, jak se Ústavní soud na rozdíl od obecných soudů, které zajímali převážně formální aspekty případu, vymezil velmi kriticky vůči této praxi a aplikoval pohyblivý systém mezi formálními a materiálními principy smluvního práva. Autor se domnívá, že tento náleze nezůstane osamocen a praxe se vydá tímto směrem.²⁴ Dle mého názoru je každý krok, kterým soudní praxe bude opouštět svým lpěním na zbytečném formalismu správný, ale na druhou stranu se musí vyřešit otázka předvídatelnosti práva, a hlavně sjednocení rozhodování soudů, což bude vyžadovat nějaký čas a může to působit problémy. Vždy bychom měli mít na paměti § 13 OZ, který by měl být pro civilní soudnictví jedním z úhelných kamenů rozhodovací praxe, protože jen kontinuita a předvídatelnost může udržet soudnictví důvěru veřejnosti, na což by měl pamatovat i zákonodárce a zdržet se častých novelizací, a tím docílit vyváženého stavu.

2.1.2 Cena obvyklá

Při posuzování hrubého nepoměru musí soud vycházet z hodnoty ceny obvyklé, která byla v době uzavírání smlouvy, což plyne z judikaturní praxe Nejvyššího soudu: *„Odvolací soud správně a zcela v souladu s judikaturní praxí dovolacího soudu v rámci zjišťování skutkového stavu nezbytného pro posouzení přiměřenosti úrokové sazby považoval za stěžejní vycházet z obvyklé úrokové sazby uplatňované bankami při poskytování úvěrů a půjček v době uzavření smluv (tj. v letech 2012 a 2013), a to s přiblížením k okolnostem případu.“*²⁵ Toto rozhodnutí znamenalo posun rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, protože ještě v roce 2004 definoval nepřiměřený úrok jako *„Nepřiměřeným úrokem je zpravidla úrok*

---

²² Tamtéž

²³ Náleze ÚS ze dne 19.1.2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16

²⁴ JANOUŠEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, str. 138-140

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. prosince 2015, sp. zn. 26 Cdo 1587/2015

sjednaný ve výši, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlídnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček.²⁶ Posun v této oblasti považuji za pozitivní, protože je správné vycházet z objektivní hodnoty v daném čase a přihlížet už jen k naplnění subjektivních prvků (viz. o pohyblivém systému výše).

Cenu obvyklou budeme určovat podle § 492 odst. 1, kterou budeme určovat jen objektivně (jinak cena mimořádná dle § 492 odst. 2). Pro definování ceny obvyklé používá Tégel definici z § 305 OZO věta první („*Odhadne-li se věc podle užítku, který se zřetelem k době a místě obvykle a všeobecně skýtá, stanoví se řádná a obecná cena*“), protože v NOZ zákonná definice chybí.²⁷

2.1.3 Použitelnost § 577 na lichevní smlouvy

Sporným názorem je použitelnost § 577 na lichevní jednání. Tento názor zastává Petrov s odůvodněním, že § 577 výslovně zakotvuje možnost, aby soud vzájemná plnění snížil tak, aby bylo dosaženo spravedlivého uspořádání práv a povinností. Dále se domnívá, že v dikci tohoto ustanovení slovní spojení „*jen v nezákonném určení..rozřabů*“ znamená, že je zde požadavek na to, aby se v posuzované věci nebyl další nezávislý důvod neplatnosti smlouvy (jako příklad uvádí nesvéprávnost), který nesouvisí s nezákonným určením obsahu, a proto není vyloučeno užití ustanovení § 577.²⁸

Také Bezouška se domnívá, že § 577 se na lichevní smlouvy použije, protože je takto lépe chráněna slabší smluvní strana. Toto své tvrzení staví na tom, že pokud by soud vyslovil neplatnost právního jednání, tak by slabší strana přišla o výhodu plnění ve splátkách a musela by celý dluh vrátit ihned, proto snížení, například úroku na rozumnou sazbu, bude zlepšovat postavení slabší strany.²⁹

Výše uvedená koncepce je však většinou autorů odmítána. Podle Melzera nelze § 577 použít, pokud je určitý případ řešený speciální úpravou. Zde uvádí příkladný výčet ustanovení, které jsou speciální a to například úprava nepřiměřené smluvní pokuty v § 2051 a neúměrného zkrácení v § 1793 a násl., které je lichevnímu do značné míry příbuzné. Podle mého názoru je však důležité jeho posouzení problému s právním jednáním, která jsou neplatná pro rozpor s dobrými mravy. Lichva a rozpor s dobrými mravy jsou si velmi blízké³⁰, proto jsou tyto argumenty relevantní i pro mnou zpracovávané téma. Autor odkazuje na německou dogmatiku,

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004

²⁷ TÉGL, Petr. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, str. 221

²⁸ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 341.

²⁹ BEZOUŠKA, Petr, PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny*. 1. Vydání. Olomouc: ANAG, 2013, převzato z CODEXIS

³⁰ Za účinnosti OZ64 se lichevní smlouvy považovali za neplatné pro rozpor s dobrými mravy

kteřá zakazuje platnost zachovávající redukce³¹ pro ujednání, která jsou v rozporu s dobrými mravy s odůvodněním, že „*smlouva by neměla pro toho, kdo poškozujje svého smluvního partnera, být zřaven rizika, které s touto smlouvou zákonem stanovenou neplatnost spojuje. Tak by tomu však bylo, kdyby mohl spoléhat na to, že přinejhorším dostane to, co je přípustné*“³²

Dalším, kdo se zabýval touto problematikou, byl Handlar, který v komentáři výslovně zmiňuje neaplikovatelnost § 577 na lichvu, protože důvodem neplatnosti je vedle hrubého nepoměru plnění také narušení svobodné vůle jednajícího.³³ S tímto názorem se po hodnocení ztotožňuje i Janoušek.^{34,35}

2.1.4 Lichvářské úroky

V dnešní době jsou jako lichevní smlouvy nejvíce zmiňovány smlouvy s vysokým smluvním úrokem. Jak bylo už výše zmíněno, tak pro zjištění, zdali se jedná o úroky, které naplňují podmínku hrubého nepoměru se jako výchozí hladina použijí úroky běžné v daném místě a čase. K tomuto posouzení nám mohou posloužit statistické údaje shromažďované Českou národní bankou v databázi ARAD, která je dostupná na stránkách ČNB.³⁶

Je pochopitelné, že zcela neúměrná výše úroků, a to i úroků z prodlení, může být oprávněně pocit'ována dotčeným subjektem jako nespravedlivá, a to i bez ohledu na to, je-li v konkrétním případě pro něj likvidační či nikoliv.³⁷

Nejvyšší soud tam v příslušné právní větě mj. uvedl, že neodpovídá obecně uznávaným pravidlům chování a vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu, aby dlužník poskytoval věřiteli nepřiměřené nebo dokonce lichvářské úroky; podle Nejvyššího soudu nepřiměřenou a tedy odporující dobrým mravům je zpravidla taková výše úroků sjednaná ve smyslu ustanovení § 658 odst. 1 občanského zákoníku, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček (nález Ústavního soudu ze dne 7. května 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07).

---

³¹ V našem případě je takovou i § 577

³² MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I.* §419-654. Praha: Leges, 2014, str. 708-710

³³ HANDLAR, Jiří. In LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654)* : komentář. V Praze: C.H. Beck, 2014, str. 2065-2069

³⁴ JANOUSEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, str. 210-211

³⁵ Ještě v roce 2014 se Janoušek shodoval s Petrovem a aplikovatelnost § 577 na lichevní smlouvy připouštěl. In JANOUSEK, Michal. *Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy 13-14/2014, s. 467

³⁶ Dostupné na http://www.cnb.cz/cs/spotrebite/ochrana_spotrebitele/lichvarske_uroky.html

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009

2.2 Subjektivní znaky

Subjektivní znaky na straně zkrácené nám definuje § 1796 jako tíseň, nezkušenost, rozumovou slabost, rozrušení, lehkomyšlnost. Tento výčet považuje Janoušek ve svém článku za taxativní³⁸, ale ve své části v komentáři se kloní k výkladu komentáře C. H. Beck, že výčet je demonstrativní a jen rozvádí povinnost jednat v souladu s dobrými mravy,³⁹ a tomu sám uvádí další příklady jako např.: zneužití závislosti, důvěřivost nebo podřízenost lichváři.⁴⁰ Z mého pohledu by taxativní výčet neodpovídal účelu tohoto ustanovení a bylo by problematické postihovat neplatností i další případy, na které dopadat má. Tento názor podporuje i judikatura Nejvyššího soudu, který judikoval, že za lichevní lze označit i případ, kdy jedna strana dohody o zúžení SJM ve svůj prospěch využije vědomosti o psychickém stavu.⁴¹ Dalším argumentem pro demonstrativní výčet je, že při určování zda byl naplněn subjektivní znak, nemusíme příliš dbát na tom, jestli byla přesně naplněna definice toho jednoho znaku, které se můžou navíc v konkrétních příkladech překrývat či kombinovat.

K posuzování těchto subjektivních znaků však dle mého názoru musíme přistupovat velmi obezřetně, protože by i zde měla být zohledněna obecná zásada soukromého práva v § 3 odst. 2 písm. c, která nám na jednu stranu říká, že „nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu“, ale rozhodně nesmíme opomíjet ani větu za středníkem „nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých“, což je projevem obecného principu zákazu zneužití práva upraveného v § 8⁴². Z tohoto důvodu se budu u každého subjektivního znaku snažit tyto dva přístupy vybalancovat.

Na straně lichváře je nutno naplnit subjektivní znak, který spočívá v zneužití znaků u zkrácené strany.

2.2.1 Tíseň

Smlouvy uzavírané v tísní znal i OZ64, který v § 49 říkal, že „účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit.“ Toto ustanovení tedy neuvádělo zákonnou definici tísně a nechalo výklad na soudní praxi. Komentář k OZ64 definuje tíseň jako „sociální, zejména hospodářský, ale i psychický stav osoby, jenž na ni – objektivně posuzováno – doléhá tak závažným způsobem, že tato osoba bez svobodného utváření své vůle (nikoli však v důsledku typického donucení či

³⁸ JANOUŠEK, Michal. Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy* 13-14/2014, s. 467

³⁹PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337

⁴⁰JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1757

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11 března 2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014

⁴² MELZER, Filip, TĚGL, Petr. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2014, s. 84

bezprávní vyhrůžky – § 37) uzavře smlouvu, která jí zřejmě působí újmu a kterou by za normálních okolností pro sebe jako neprospěšnou neuzavřela.“ Tíseň je tedy reálně existující objektivní stav, který se stal u jednatelova důvodem k jeho nesvobodnému projevu vůle směřujícímu k uzavření smlouvy.⁴³

Z pojetí tísně jak ho vnímal OZ64, však už podle názoru Petrova nelze vycházet, protože Nejvyšší soud přistupoval k výkladu tísně velmi restriktivně. Pokud by totiž k tísně takto nepřistupoval, zavdávalo by to bezbřehou možnost odstoupit od smlouvy pro nepříznivý stav svého jmění i v případech kdy o něm druhá strana nevěděla. Autor snížení tohoto standardu odůvodňuje tím, že nová právní úprava v § 1796 vyžaduje k tísně ještě zneužití a považuje dosavadní judikaturu⁴⁴ za neaplikovatelnou.⁴⁵ Tento výklad se mi zdá správný, protože přesně odráží jiné pojetí právní úpravy v § 1796, a proto není třeba lpět na restriktivním výkladu, ale tuto záležitost řešit pouze v rámci vyvažování při aplikaci pohyblivého systému.

Za nejprůběhavější definici tísně považuji tu v právnickém slovníku, která zní: „*Tíseň je stav, byť přechodný, vyvolaný nepříznivými okolnostmi, které vedou k omezení volnosti rozhodování. Tyto nepříznivé poměry se mohou týkat osobních, rodinných, majetkových či jiných poměrů, pro něž se utiskovaná osoba ocitá v těžkostech a nesnázích přičemž není rozhodné, jak se poškozená osoba do tohoto stavu dostala, a tedy ani to, zda si jej sama způsobila svým vlastním jednáním, anebo zda k němu došlo pod vlivem okolností na ní nezávislých. Mimořádně či zvláště tíživá situace charakteristická pro tíseň se vyznačuje naléhavou potřebou, jejíž uspokojení není do značné míry v možnostech osoby, která se ve stavu tísně ocitla.*“⁴⁶ Tato definice se může zdát vyčerpávající, ale přesto se pokusím její pasáže rozebrat a na konkrétních rozhodnutích dokreslit celý obraz dané problematiky

Tíseň můžeme své podstatě rozdělit na dva hlavní druhy, a to ekonomickou (hospodářskou) nebo sociální.⁴⁷

Za stav kdy je strana v tísně nemůžeme považovat pohružku podání žaloby, což potvrdil i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí, kdy: „*pohružka žalované, že při neuzavření předmětné dohody se u soudu dovolá určení vlastnictví k nemovitostem ve správě žalobkyně (resp. iniciuje soudní řízení, jebož výsledkem bude vypořádání sporných práv a povinností), stav tísně na straně žalobkyně vyvolat nemůže, neboť sama o sobě představuje pouze hrozbu výkonu oprávnění vyplývajícího ze zákona (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv*

⁴³ ŠVESTKA, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II*, 2. vydání, Praha 2009, s. 429-433

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2006, sp. zn. 30 Cdo 1658/2006

⁴⁵ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 336

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel, FIALA, Josef. In HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2009, xxii,

⁴⁷ KUBEŠ, Vladmír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému občanskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Svazek 4. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 131

a svobod ve spojení s § 4 obč. zák.)⁴⁸ V tomto případě se žalobkyně domáhala neplatnosti dohody, jejímž předmětem bylo narovnání sporných vlastnických práv, uznání dluhu žalobkyně, závazek žalobkyně uznatý dluh splnit a ujednání o přímé vykonatelnosti této listiny. Dovození tísně v tomto případě by vedlo až k absurdní situaci, kdy každé uplatňování práva bude znamenat nepřiměřený nátlak a způsobení tísnivé situace. Ovšem musíme v každém případě zvlášť hodnotit, jestli tam nenastaly i nějaké další okolnosti, které by tíseň mohly způsobit, ale samotná „pohružka“ žaloby takovou situaci nezpůsobuje.

Tíseň dále nezpůsobuje ani pohružka trestním oznámením, např. kdy se zaměstnanec přiznal ke zpronevěře. Jako příklad toho, kdy se bude jednat o tíseň: když v sobotu večer v domě praskne vodovodní potrubí a zaplaví sklep jeho domu. Protože majitel nemůže zavřít zrezavělý kohout, povolá instalatéra, který si vyžádá ke své odměně ještě 200% přírážku.⁴⁹ Tento příklad však musíme brát s rezervou a posuzovat danými okolnostmi, protože přírážka za pohotovost o víkendu sama o sobě nemusí být nemravná.

Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1500/2017 přineslo zajímavý názor na posuzování tísně u osoby, které vznikly dluhy z její předešlé podnikatelské činnosti. „*V tomto obledu nestačí k naplnění tohoto znaku např. pouhé zjištění, že tím, že převodce měl nějaké dluhy, nacházel se již objektivně ve stavu tísně, nýbrž až zjištění takových okolností, z nichž bude bez jakýchkoliv pochyb zřejmé, že v konkrétním případě takový stav skutečně nastal. Jinými slovy řečeno, bez znalosti poměrů převodce, tedy i okolností, za jakých se převodce ocitl v takovémto (insolventním) stavu, zpravidla nebude možné přijmout závěr o naplnění subjektivního znaku lichovní smlouvy (např. dluhy osoby dříve vykazující podnikatelkou činnost, u níž je třeba presumovat vyšší míru právního vědomí a obezřetnosti, nemusejí ještě predikovat naplnění některého ze shora popsaných subjektivních znaků lichovní smlouvy, na rozdíl např. od osoby, jež takovou činnost nevykonává či nevykonávala).*⁵⁰ Usnesení říká, že samotná skutečnost, že má někdo dluhy neznamena to, že je v tísní. Toto usnesení je však zajímavé tím, že říká, že pokud někdo má dluhy ze své přecházející podnikatelské činnosti nemůže se lichvy dovolávat, proto se k němu ještě vrátím v části týkající se výkladu § 1797.

Tíseň musíme odlišit od situace v § 587 odst. 1, který říká: „*Kdo byl k právnímu jednání přinucen hrozbou tělesného nebo duševního násilí vyvolávající vzhledem k významu a pravděpodobnosti brozícího nebezpečí i k osobním vlastnostem toho, jemuž bylo vyhrožováno, jeho důvodnou obavu, má právo namítnout neplatnost právního jednání.*“. V takovém případě se jedná buď o bezprávnou výhrůžku (*vis compulsiva*) nebo o výhrůžku fyzického násilí (*vis absoluta*), což musíme odlišovat od tísně nebo pouhého strachu. Zajímavé je, že Melzer dovozuje u § 587 neplatnost relativní, ale pokud

⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2012, sp. zn. 28 Cdo 3807/2011

⁴⁹ TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck. 2014, marginální číslo 548

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2017, sp. zn. 30 Cdo 1500/2017

bezprávná výhrůžka vyvolá stav tísně, tak ve spojení s dalšími znaky lichvy dovozuje absolutní neplatnost takového jednání (k neplatnosti lichvy v další kapitole).⁵¹

2.2.2 Nezkušenost

Nezkušenost můžeme definovat jako situaci, kdy někdo vzhledem k nedostatku zkušeností či obecných znalostí je omezen ve schopnosti řádně hájit při uzavírání smlouvy vlastní zájmy.⁵² Obecně máme tendenci nezkušenost spojovat s věkem blízkým mladistvým, ale to by byl příliš zúžený pohled a dle mého názoru taková nezkušenost může vznikat i z důvodu jiných, jako jsou například sociální, dosažené vzdělání nebo přistěhování se do jiné země.

S věkem však může souviset otázka, kdy právně jedná nezletilec, který není plně svéprávný, ale v souladu s ustanovením § 31 je v dané záležitosti způsobilý právně jednat, protože je to záležitost, co do povahy přiměřená rozumové a volní vyspělosti jiných nezletilých jeho věku, což nám vyloučí neplatnost dle § 581. Potom určitě při poměrování, zdali se jedná o lichevní jednání bude nezkušenost z důvodu věku hrát relevantní roli.

S tím je spojená otázka tzv. odvětvové nezkušenosti. Ta se dá vyjádřit na příkladu, kdy lékař kupuje ojeté vozidlo a je v tomto oboru laikem. Obecně je tato koncepce odmítána a je navrhováno řešení podle ustanovení o neúměrném zkrácení nebo o omylu.⁵³ Podle mého názoru by však neměla být odvětvová nezkušenost zcela odmítána, vždyť i výčet subjektivních znaků v § 1796 je koncipován jako demonstrativní, proto i tato nezkušenost v určitých případech může být posouzena jako naplnění skutkové podstaty lichvy. Je pro mě překvapením, že se touto otázkou nezabývá vícero literatury⁵⁴ či judikatury.

Odvětvovou nezkušenost naopak uznává trestněprávní nauka, která přistupuje k nezkušenosti poškozeného v širším smyslu, resp. z jeho nezkušenosti v určité oblasti lidské činnosti, která má dopad na majetkovou sféru člověka, např. při podnikání, při vyřizování osobních a rodinných záležitostí apod.⁵⁵

Vrátím-li se k příkladu s lékařem kupujícím auto, tak se musí velmi opatrně přistupovat k dalším okolnostem případu. Pokud si představíme lékaře, který je dlouhodobě rozhodnutý pořídit si auto a obchází autobazary. Tomu nic nebrání uzavřít s nějakým automechanikem smlouvu o kontrolní činnosti dle § 2652 a násl., a proto by i ve světle § 3 odst. 2 písm. c) věta za

⁵¹ MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 778-783

⁵² PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337

⁵³ JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1758

⁵⁴ Tuto otázku se snaží otevřít M. Janoušek v JANOUŠEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, str. 203, čímž se snaží jít proti převládajícímu názoru, co odvětvovou nezkušenost odmítá

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 2166-2168

středníkem, a proto jeho pozice při poměrování, zda byla vzhledem k objektivní stránce naplněna i subjektivní z důvodu nezkušenosti nebude příliš silná. Rozdílně však budeme posuzovat případ lékaře, který používá auto na výjezdy za pacienty a dojde k náhlému závažnému poškození vozu. V tomto případě nás okamžitě napadne, že se bude jednat o tíseň, ale dle mého názoru k míře naplnění subjektivní stránky z titulu tísně musíme ještě přičíst to, že lékař nemůže zcela kvalifikovaně odhadnout stav vozu, a proto k míře tísně musíme přičíst i díl nezkušenosti, což nám při poměrování objektivní a subjektivní stránky může změnit výsledek. Proto se domnívám, že odvětvová nezkušenost sama o sobě nenaplnňuje skutkovou podstatu lichvy, ale ve spojení s dalšími subjektivními stránkami může vést k posouzení věci jako lichevní.

2.2.3 Rozumová slabost

Zákon nemíní slabost ve významu pro omezení svéprávnosti, ale v širším významu.⁵⁶ V případě, který by se dotýkal omezení svéprávnosti (§55 a násl.), by se nepostupovalo dle ustanovení o lichvě, ale dle ustanovení §§ 570 odst. 2 a 581.

U rozumové slabosti rozeznáváme dva druhy, a to trvalou a přechodnou. U trvalé se jako příklady uvádí slaboduchost nebo opožděný vývoj a u přechodné opilost či jiná intoxikace.⁵⁷

Při posuzování zda je naplněn tento subjektivní znak musíme vždy zohlednit § 4 odst. 1 OZ, který nám stanovuje vyvratitelnou domněnku, „že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat“. Účelem tohoto ustanovení je na jedné straně posílit právní jistotu subjektů, ale také rozložit důkazní břemeno. Rozumovou schopnost si tedy můžeme nadefinovat jako obsáhnutí běžných znalostí dospělého člověka a schopnost dovozovat z nich a z aktuální situace rozumné závěry, ale to nám ještě neříká, jaká její míra je ve společnosti běžná. Jistě se nebude jednat o pouhý aritmetický průměr.⁵⁸ Jde tedy o neurčitý právní pojem, který se bude muset posuzovat podle okolností daného příkladu.⁵⁹ Nápomocná nám určitě bude do budoucna i judikatura k § 2912 odst. 1, který je svou dikcí podobný § 4 odst. 1 a používá slovní spojení „osoba průměrných vlastností“, u které by měla být jedna z těch vlastností i průměrný rozum. Podle mého názoru tyto dva neurčité pojmy spolu velmi úzce souvisí, ale neměli by se považovat za vzájemně nahraditelné.

⁵⁶ KUBEŠ, Vladmír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Svazek 4. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 131

⁵⁷ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337

⁵⁸ MELZER, Filip, TĚGL, Petr. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. §1-117*. Praha: Leges, 2014, s. 90-91

⁵⁹ LAVICKÝ, Petr. In LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 66-68

Proto ustanovení o lichvě bude postihovat pouze excesy z § 4 odst. 1, kdy strana která bude namítat, že došlo k zneužití rozumové slabosti, bude muset také prokázat, že tato vyvratitelná domněnka neplatí.

2.2.4 Rozrušení

Typicky je naplnění tohoto znaku spojené s tím, že osoba jedná ve stavu psychického vzrušení, které jí zabraňuje řádně situaci promyslet a provést potřebnou rozvahu. Literatura často uvádí příklad s odtahovou službou, která nabízí své služby lidem bezprostředně po havárii za nepřiměřené ceny.⁶⁰

Obecně panuje shoda na tom, že nezáleží na důvodu, proč je kontrahent vzrušen.⁶¹ Proto podle mého názoru nemusí být naplnění tohoto znaku spojeno jen s negativně laděnými situacemi, ale i tak radostnou jakou je například narození potomka. I v takové situaci si jistě dokážeme představit, že čerstvá matka i otec mohou být, tak rozrušeni, že jejich schopnost rozvahy bude velmi omezená.

2.2.5 Lehkomyslnost

Lehkomyslnost byla již v době první republiky popisována jako bezstarostnost o následky vlastního právního jednání. To lze ukázat na příklady, kdy bohatý, který promarní, co může postrádat, nejedná lehkomylně (ve světle pojmu), byť jedná nehospodárně.⁶²

Důležité je však rozlišovat mezi lehkomylností a lhovostí, a proto se lehkomylnost musí vykládat ve světle § 4 OZ.⁶³

Zajímavé je, že lehkomylnost byla vypuštěna ze skutkové podstaty trestného činu podle TZ50, i TZ61 než se vrátila s účinností současného TZ⁶⁴

2.2.6 Zneužití lichvářem

Posledním ze subjektivních znaků, který musí být naplněn pro naplnění skutkové podstaty, je zneužití stavu zkráceného lichvářem, tzv. kořistění. Hlavní otázkou s tímto znakem spojenou je, jestli musí být takové jednání úmyslné (to jak ve formě přímé i nepřímé), nebo postačí i forma vědomé nedbalosti.

---

⁶⁰ JANOUŠEK, Michal. IN PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1758

⁶¹ KUBEŠ, Vladimír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Svazek 4. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 131

⁶² Tamtéž

⁶³ JANOUŠEK, Michal. IN PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1758

⁶⁴ Více v 4. kapitole

Předně je nutno podotknout, že OZ neobsahuje úpravu úmyslu, a proto je nutné vycházet z trestněprávní úpravy úmyslu a nedbalosti v § 15 a 16 TZ.

První varianta řešení je, že pro naplnění skutkové podstaty je potřeba zavinění ve formě úmyslu, kdy postačí i v nepřímé formě, k čemuž dospěla i judikatura k OZ64. Ta říká, „...že jednání osoby profitující z lichvy bylo úmyslné, a to alespoň ve formě nepřímého úmyslu (účastník profitující z lichvy věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora a tuto okolnost využil); půjde tedy o jednání, které s přihlédnutím k okolnostem případu a zjištěnému hrubému nepoměru ve vzájemném plnění vytěsňuje jakékoliv úvahy o tom, že se jednalo o projev běžného (standardního) jednání obvyklého při uzavírání převodní smlouvy mezi uvážlivě jednajícími osobami, a současně nevnáší žádné pochybnosti o tom, že toto jednání v daném místě a čase již překročilo pravidla slušnosti a poctivosti, a tedy ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ je v kolizi s dobrými mravy.“⁶⁵

Druhou variantou je, že pro naplnění postačí i zavinění ve formě vědomé nedbalosti. V komentáři C. H. Beck je dovozováno na základě rakouské doktríny, že i zneužití lichvářem je možno poměřovat tzv. pohyblivým systémem, takže může dojít k situacím, kdy pro naplnění skutkové podstaty bude postačovat vědomá nedbalost.⁶⁶

Jak jsem již uváděl u hrubého nepoměru⁶⁷, domnívám se, že i zde je prostor pro užití pohyblivého systému, a proto může v určitých případech pro naplnění skutkové podstaty stačit vědomá nedbalost.

2.3 Lichva a podnikatel

Podle § 1797 se nemůže neplatnosti dovolat podnikatel, který smlouvu uzavřel při svém podnikání. Proto se nejdříve musím zabývat tím, kdo je podle OZ podnikatel a pak se zaměřím na jiné způsoby ochrany, proti jednáním, které by u nepodnikatele naplnily skutkovou podstatu lichvy nebo obdobného jednání.

2.3.1 Podnikatel v soukromém právu

Podnikatel je v OZ věcně definován pomocí v § 420 odst. 1 jako ten „kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován za podnikatele se zřetelem k této činnosti za podnikatele“, čímž OZ opustil kritizované vymezení podnikatele jako osoby, která má k podnikání

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. října 2011, sp. zn. 30 Cdo 3132/2011

⁶⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337

⁶⁷ Kapitola 2.1.1

příslušné veřejnoprávní oprávnění. Tímto byl okruh rozšířen na všechny osoby, které fakticky podnikají a z této definice nám plyne i nová definice podnikání.⁶⁸

Tuto definici nám doplňuje ještě § 421, který nám zakládá vyvratitelnou domněnku toho, že podnikatelem je ta osoba, která má k podnikání živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění podle jiného zákona (například příspěvkové organizace podle § 27 odst. 10 zákona o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů⁶⁹).

2.3.2 Podnikatel v závazkových vztazích

Podnikatel má odlišné postavení v závazkových vztazích, protože ho zákonodárce považuje za profesionála, a proto od něj očekává vyšší úroveň znalostí, zkušeností a pečlivosti než u nepodnikatelů. Právní úprava vychází z těchto tezí hlavně proto, že nechce zpomalovat obchodní styk, ale i podnikatel může hledat určitou ochranu podle § 433 a § 1963.⁷⁰

V § 433 odst. 2 je zakotvena vyvratitelná domněnka, že slabší stranou je osoba, která vystupuje v hospodářském styku mimo souvislost s vlastním podnikáním. Důležité je v tomto nesměšovat toto vymezení pojmem spotřebitele v § 419, protože požadavky § 433 odst. 2 může naplnit i podnikatel, dokonce i podnikající právnická osoba.

Mnohem výkladově náročnější je § 433 odst. 1, který říká „*kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran*“. Toto ustanovení musíme vykládat zdrženlivě a v kontextu toho, že obchod ze své podstaty stojí na nerovnosti, proto zákonodárce zamýšlel postihovat pouze extrém, které vybočují z běžných situací hospodářského styku a zakázání postavené „silné strany“ není ani dost dobře možné. Pokud se slabší straně povede prokázat, že druhá strana zneužila (nebo toho využila) svého silnějšího postavení a jednala ve zlé víře, tak bude mít možnost dovolávat se relativní neplatnosti dle § 580 ve spojení s 586⁷¹ a dále požadovat náhradu škody pro porušení zákonné povinnosti dle § 2910.⁷² Shodně nevylučují použitelnost obecných ustanovení ani další autoři.^{73,74}

⁶⁸ ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 58

⁶⁹ LASÁK, Jan. In LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 1610

⁷⁰ ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 395-397

⁷¹ Záleží na názoru autora, zda vychází z absolutní či relativní neplatnosti lichvy. Proto Bejček hovoří o tom, že mezi podnikateli není vyloučena neplatnost dle § 588. BEJČEK, Josef. *Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. Bulletin advokacie 7-8/2015*, s. 24

⁷² LASÁK, Jan. In LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 1651-1652

⁷³ JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1760-1761

Proti těmto názorům stojí Petrov, který dovozuje, že na základě speciality § 1797 je vyloučena aplikovatelnost obecných ustanovení (především § 580) a k vyvázání podnikatele může dojít pouze na základě uvedení v omyl (§ 583 a násl.) nebo hrozby násilí (§ 587).⁷⁵

Naproti tomu Bezouška považuje § 1797 za téměř obsoletní, protože množina případů, kdy nedošlo ke spáchání trestného činu nebo nebyl narušen veřejný pořádek, bude téměř prázdná.⁷⁶

Z výše uvedených názorů se mi zdá správnější nezavírat podnikateli všechny cesty ochrany a vylučovat tak ustanovení obecné části. Dikci § 1797 můžeme spíš vnímat jako záměr zákonodárce upozornit podnikatele na to, že na něj klade mnohem větší nároky než na nepodnikatele a bude se u něj mnohem přísněji posuzovat, zda se bude právní jednání neplatné na základě obecných ustanovení.

Pokud by se však v rozhodovací praxi soudů prosadil názor prezentovaný Petrovem, museli by takoví podnikatelé hledat ochranu u trestního soudnictví, protože u trestného činu lichvy dle § 218 TZ není žádné omezení, jako obsahuje § 1797 OZ. Pak si však musíme položit otázku, zda je správné, aby se podnikatel nemohl dovolat neplatnosti uzavřené lichevní smlouvy, přestože osoba, s níž uzavřel lichevní smlouvu, byla případně odsouzena za trestný čin lichvy.⁷⁷ (Tady je nutné znovu připomenout to, že trestní právo má postihovat pouze ty společensky škodlivé případy, u kterých nepostačí postih (řešení) podle jiného právního předpisu⁷⁸, takže je otázkou, zda by toto bylo nejlepší řešení takovýchto případů.

Můžeme si však představit situaci, kdy někdo využije tísně fyzické osoby podnikatele, kterému hrozí úpadek a naplní tím skutkovou podstatu trestného činu. Pak se musíme ptát, jestli je spravedlivé, aby se poškozený (podle § 43 a násl. TR) nemohl domáhat nároku v adhezním řízení, protože taková smlouva bude stále platná.⁷⁹ Této otázce se bude podrobněji věnovat kapitola o neplatnosti lichvy.

Je vhodné uvést, že tato obecná úprava v OZ je doplněna ještě veřejnoprávní ochranou v zákoně o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití⁸⁰.

---

⁷⁴ PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In FIALA, Josef a kol.: *Občanský zákoník: komentář*. Svazek V, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 158-159

⁷⁵ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 341

⁷⁶ BEZOUŠKA, Petr. In BEZOUŠKA, Petr, HAVEL, Bohumil. *OBCĀNSKÝ ZÁKONÍK: Srovnávací komentář. § 1796. ASPI*

⁷⁷ PÚRY, František. *Některé zásadní souvislosti nové úpravy soukromého práva s postihem hospodářské a majetkové kriminality*. Bulletin advokacie 9/2015, s. 25

⁷⁸ TZ tento požadavek stanovuje v § 12 odst. 2 jako zásadu subsidiarity trestní represe.

⁷⁹ HULMÁKOVÁ, Jana. *Ochrana slabší strany v českém právu: recenzovaný sborník z odborné právníkové konference: Pražský právníkový podzim*. Praha, 2015. s. 78-79

⁸⁰ Zákon č. 395/2009 sb., ve znění pozdějších předpisů

Proto se nedá říct, že tím, že je podnikateli v § 1797 znemožněno se dovolávat lichvy, tak je mu odepřeno veškeré právo domáhat se ochrany, ať už se rozhodovací praxe vydá některou z navržených cest. Ustanovení spíše míří na to, že bude třeba intenzivnějšího naplnění objektivního znaku a hlavně subjektivních znaků, což odpovídá i judikatuře k OZ64, kdy „...nebyl naplněn subjektivní znak lichovní smlouvy, poněvadž dovolatel přistupoval k uzavření kupní smlouvy jako osoba, která mj. podniká a u níž je nutno presumovat vyšší míru právního vědomí a smluvní obezřetnosti, přičemž skutkové okolnosti nezakládaly důvod k přijetí jiného závěru...“.⁸¹ Proto předpokládám, že se za účinnosti OZ bude v této rozhodovací praxi pokračovat.

2.4 Lichva a pracovní smlouva

Jelikož je lichva systematicky zařazena do obecné části relativních majetkových práv, tak by se dalo uvažovat i o její použitelnosti v rámci pracovní smlouvy, kterou sice upravuje zákoník práce, ale mezi těmito zákony je velká provázanost.

2.4.1 Vztah OZ k zákoníku práce

Problémy s vymezením tohoto vztahu začali hned při přijetí nového zákoníku práce⁸², který byl postaven na principu delegace vůči tehdy účinnému OZ64, což bylo velkou částí odborné veřejnosti kritizováno.⁸³ V původní verzi zněl § 4 ZP tak, že „*Občanský zákoník se na pracovněprávní vztahy podle tohoto zákona použije jen tehdy, jestliže to tento zákon výslovně stanoví*“, což Ústavní soud na návrh skupiny poslanců ve svém nálezu prohlásil za neústavní. Toto rozhodnutí bylo odůvodněno tím, že „*Novým zákoníkem práce upravená koncepce delegace občanského zákoníku zakládá právní nejistotu a nestabilitu též v tom smyslu, že v okamžiku přijetí připravovaného nového občanského zákoníku nastává potřeba zásadní novelizace i nového zákoníku práce. Koncepce delegace navíc přináší značné aplikační problémy, odporuje zásadě tzv. kvality práva a popírá i důvěru v právo. Ty mohou vzniknout v důsledku souběžné existence dvou jinak neprovázaných a nekorespondujících ustanovení nového zákoníku práce a občanského zákoníku, které je nutno zároveň (nikoliv subsidiárně) aplikovat v důsledku (kogentního) odkazu nového zákoníku práce. Může nastat dokonce i situace, že bez použití jiných ustanovení či zásad, na které nový zákoník práce výslovně neodkazuje (a tudíž by neměly být použity), nebude možné určitou situaci vyložit a dospět k právnímu rozhodnutí v konkrétním případě. Daná úprava pak směřuje k tomu, že pokud by soudy měly rozhodnout, budou se muset „oprostit“ od znění příslušných ustanovení nového zákoníku práce a nehledět k nim. Takováto právní úprava však nekoresponduje s právní jistotou jako jedním ze znaků a předpokladů právního*

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2018, sp. zn. 30 Cdo 2297/2018

⁸² Zákon č. 262/2006 sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸³ BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan. *Pracovní právo. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání*. V Praze: C.H. Beck, 2017, str. 11-12

státu.⁸⁴ Toto muselo být napraveno novelou ZP⁸⁵, která zrušený § 4 nahradila zněním, že „pracovněprávní vztahy se řídí tímto zákonem; nelze-li použít tento zákon, řídí se občanským zákoníkem, a to vždy v souladu se základními zásadami pracovněprávních vztahů (upravené v § 1a ZP)“, čímž byla zavedena subsidiarita ZP vůči OZ.

Po 1. 1. 2014, kdy vstoupil v účinnost OZ, se znovu diskutovalo, do jaké míry má OZ ovlivňovat úpravu v ZP. V souvislosti s účinností OZ byla přijata novela⁸⁶, která mimo jiné změnila dikci § 4a a dále přidala odst. 2 do § 1a, který někteří autoři vnímají jako odbory vynucený ústupek zákonodárce. Cílem tohoto odstavce bylo vytknout tyto zvláštní zásady, což by mohlo mít za následek absolutní neplatnost dle § 588, což je při požadavku na „zjevně narušení veřejného pořádku“ dosti diskutabilní.⁸⁷

Dalším velmi často diskutovanou změnou je § 2401 OZ, který odkazuje do ZP. Odstavec 2 tohoto ustanovení jasně stanovuje, že se na práva a povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele nepoužijí ustanovení OZ na ochranu spotřebitele (§ 1810 – 1867). Zaměstnanec je chráněn dostatečně ustanoveními na jeho ochranu a bylo by nadbytečné mu poskytovat ochranu ještě jako spotřebiteli. Toto by nám tedy nevyklučovalo ustanovení o lichvě.

Odstavec 1 nás odkazuje do speciálních právních úprav (např. ZP, zákon o státní službě), které upravují pracovní poměr a s ním spojená práva a povinnosti. Podle mého názoru by i neexistence takového ustanovení se postupovalo naprosto stejně, protože by tu platilo pravidlo speciality.

Ustanovení § 2401 odst. 1 bylo v nedávné době předmětem rozhodování Nejvyššího soudu, který posuzoval, podle kterého právní předpisu se bude posuzovat náhrada škody při pracovním úrazu. Soud dospěl k závěru, že účinnost OZ se nijak nedotkla § 394 odst. 2 ZP a proto se nebude postupovat podle obecného § 2958 (a doporučujícím dokumentem Metodika k náhradě nemajetkové škody újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění) uveřejněným pod č. 63 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2014.)⁸⁸ Toto rozhodnutí mě překvapilo hlavně tím, že ho bylo vůbec třeba a nižší soudy nerespektovaly jasnou specialitu pracovněprávních předpisů, i když je pravdou, že zaměstnanec by v některých případech mohl dostat větší odškodnění podle OZ než ZP.

---

⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. března 2008, sp.zn. 116/2008

⁸⁵ Zákon č. 365/2011 sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Zákon č. 303/2013 sb., ve znění pozdějších předpisů

⁸⁷ PICHRT, Jan. *K některým aspektům vztahu občanského zákoníku a zákoníku práce*. Právní rozhledy 7/2014, s. 254

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016

2.4.2 Lichevní pracovní smlouva

Předem je dobré říci, že někteří pracovněprávní autoři se domnívají, že je zde tendence vtahovat do pracovního práva příliš mnoho institutů z práva občanské (jako příklad uvádí smlouvy uzavírané adhezním způsobem) a dochází tak k opomíjení zásadní skutečnosti, že pracovní právo je od počátku vystavěno na principu zvláštní ochrany postavení zaměstnance, nikoli na principu ochrany slabší strany, tj. přímo adresně ochrany jedné ze smluvních stran.⁸⁹

Mezi zastánce aplikovatelnosti lichvy na pracovní smlouvy patří Janoušek, který se domnívá, že je tento institut všeobecně využitelný, s obecnou povahou, a lze jej použít u všech závazkových vztahů, připouští-li to jejich povaha, což je podle tohoto autora i pracovní smlouva. Dále se opírá o judikaturu německých soudů, které pracovní smlouvy posuzovaly jako lichevní a poukazuje na podobnost našich právních řádů.⁹⁰

Podle mého názoru také nestojí nic v aplikovatelnosti⁹¹ ustanovení § 1796 na pracovní smlouvy, ale je jen otázkou jestli by nestačil postih takového jednání podle obecných pravidel.

S touto aplikací, ale vyvstává několik zajímavých otázek, například týkající se podnikatele. Podnikatel (tady zároveň zaměstnavatel) se lichvy dle § 1797 dovolávat nemůže, ale teoreticky by mohl obdobného účinku dosáhnout dle § 433 odst. 2, protože musíme mít na paměti, že pracovní právo sice považuje zaměstnance za slabší stranu, ale doba pokročila a určitě si dokážeme představit situace, kde tomu tak nebude, a zaměstnavatel bude slabší stranou.

Zajímavou otázkou je zda by se v pracovní smlouvě dala naplnit skutková podstata trestného činu podle § 218 TZ. V rozhodovací praxi našich soudů (přínejmenším těch vyšších) neexistuje k této otázce příslušná judikatura, ale z mého pohledu takovou kvalifikaci nic nevylučuje.

2.5 Aktuální návrh novely zákonů týkající se lichvy

Na počátku roku dorazil do Poslanecké sněmovny návrh zákona poslanců Komunistické strany Čech a Moravy, který má za cíl novelizovat ustanovení zákonů, které upravují (nebo budou) lichvu.⁹² Podle této novely by měl znít § 1796 OZ

„(1) Za lichvářskou smlouvu je považována taková smlouva, při jejímž uzavírání dá někdo sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru, jakož i smlouva, která se přiči zákonnému zákazu nebo dobrým mravům.

⁸⁹ BĚLINA, Miroslav. *Změnilo se pracovní právo s novým občanským zákoníkem?* Právní rozhledy 2/2015, s. 52

⁹⁰ JANOŠEK, Michal. *Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku.* Právní rozhledy 13-14/2014, s. 467

⁹¹ Jak je výše zmíněno, nejedná se o ustanovení, které má primárně za účel ochranu spotřebitele

⁹² Sněmovní tisk 380. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=380&CT1=0>

(2) Lichvářská smlouva je neplatná. Z důvodu neplatnosti je pak každá z obou stran povinna vrátit věc, kterou obdržela k svému prospěchu. Zejména je nutno vrátit vyplacené peníze se zákonnými úroky ode dne přijetí, vrátit předané věci nebo nahradit jejich hodnotu jakou měly v době přijetí, vyplatit přiměřenou náhradu za používání a znehodnocení věci v mezidobí.“

Touto novelou by tedy nebylo k naplnění skutkové podstaty potřeba žádných subjektivních znaků, pouze patrného nepoměru plnění⁹³. Část ustanovení „*jakož i smlouva, která se přiči zákonnému zákazu nebo dobrým mravům*“ lze považovat snad jen za špatný vtíp. V druhém odstavci se návrhové zcela nesystematicky snaží zakotvit zvláštní případ bezdůvodného obohacení, které by nejspíš mělo zúžit obecné pravidlo v § 2993 OZ.

Návrh zákona ještě doplňuje tuto obecnou úpravu o odst. 4 v § 133 zákoně o spotřebitelském úvěru⁹⁴, který by měl znít:

„(4) Roční procentní sazba nákladů nesmí překročit desetinásobek REPO sazby stanovené Českou národní bankou. Překročení stanovené hranice je lichvou.“

Toto je jen dalším projevem toho, že je účelem této novely opustit koncepci skutkové podstaty, která spočívá v naplnění jak subjektivních, tak objektivního znaku.

Uvidíme, jak návrh dopadne v Poslanecké sněmovně, ale Vláda zaujala negativní stanovisko.⁹⁵

---

⁹³ Nesystematicky se opouští „hrubý nepoměr“

⁹⁴ Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵ Sněmovní tisk 380/1. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=380&ct1=1>

3 Neplatnost lichvy

V § 1796 prohlašuje zákon lichevní jednání za neplatné. V odborné veřejnosti se stále vedou dohady o to, jestli je jednání neplatné relativně, absolutně nebo jestli se dají případy lichvy posuzovat podle intenzity. Proto se v této kapitole budu věnovat pojednání o neplatnosti osobně a pak proti sobě stavět argumenty pro různé varianty.

3.1 Obecně o neplatnosti právního jednání

Pokud se chceme zabývat neplatností právního jednání, tak si nejdříve musíme nadefinovat právní jednání jako takové a jaké na něj zákon klade požadavky.

3.1.1 Právní jednání

V OZ chybí legální definice právního jednání, takže musíme použít nějakou, kterou dovodila a nadefinovala právní věda, což je přístup, který zvolila řada nám blízkých kodexů (např. BGB). Toto je rozdílný přístup oproti OZ64, který ve své původní verzi definoval v § 34 právní úkon jako „*projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*“, toto však bylo velkou novelou⁹⁶ redefinováno na „*právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv a povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*“. Byť se na první pohled může zdát novější definice téměř totožná, došlo díky ní k demonstrativnímu vymezení právního úkonu.⁹⁷ Je pravdou, že se pojem právní úkon zcela nepřekrývá s pojmem právní jednání, ale považoval jsem za vhodné tuto věc uvést, přinejmenším proto, že se v problematice lichvy vychází často ze starší judikatury, která s těmito pojmy pracuje.

Pro účely současného OZ se definuje jako „*právním jednáním se rozumí takové chování osoby, subjektu práva, které je schopno – podle ustanovení objektivního práva – vyvolat právní následky*“,⁹⁸

U právního jednání může jako negativní následek vady právního jednání dojít k neplatnosti. Hlavní důvody neplatnosti nám OZ upravuje v §§ 580 až 585, které následně vyvolávají následky dle §§ 586 a 588, respektive neplatnost relativní a absolutní⁹⁹

3.1.2 Relativní neplatnost právního jednání

Oproti OZ64 současný OZ není postaven na zásadě absolutní neplatnosti, kdy se relativní neplatnost uplatňovala jen v explicitně uvedených případech¹⁰⁰. OZ však považuje za relativně

⁹⁶ Zákon č. 509/1991 sb., ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷ MELZER, Filip. In . In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 467

⁹⁸ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: obecná část. 2. Vydání*, Praha: Wolters Kluwer. 2016, str. 156

⁹⁹ Tamtéž, s. 188-189

¹⁰⁰ Toto bylo začleněno do OZ64 až novelou č. 131/1982 Sb.

neplatné právní jednání, je-li neplatnost stanovena na ochranu zájmu určité osoby, což je koncepce přejatá z ObchZ, který tuto problematiku upravoval v § 267 odst. 1.

Relativní neplatnost spočívá na principu toho, že neplatnost vyvolává právní následky až v případě, že jí oprávněná strana namítne a pokud to oprávněná osoba neučiní, tak se považuje právní jednání za platné, což vyplývá z dikce § 586 OZ.

Většinou se dochází k názoru, že námitka neplatnosti je hmotněprávním jednáním¹⁰¹. Pokud je oprávněná strana úspěšná s tvrzením, že jsou naplněny podmínky pro neplatnost právního jednání, tak takové rozhodnutí působí s účinky *ex tunc*.¹⁰²

3.1.3 Absolutní neplatnost právního jednání

K absolutní neplatnosti právního jednání musíme přistupovat jako k výjimečné situaci, protože je to projev zásahu veřejné moci na ochranu veřejného zájmu, což není v soukromém právu časté. Absolutní neplatnost právního jednání je upravena v § 588, který říká, že „*soud přiblíďne i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přiči dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek*“. V tomto ustanovení zákon zakotvuje dva neurčité právní pojmy, a to dobré mravy a veřejný pořádek. Důležité je neopomíjet to, že zákon u těchto pojmů stanovuje podmínku „zjevného porušení“, i když u většiny autorů se dochází k názoru, že porušení dobrých mravů a veřejného pořádku vždy bude vyvolávat absolutní neplatnost právního jednání.¹⁰³¹⁰⁴ K tomuto však existuje oponentní názor, že pokud není naplněn požadavek na „zjevnost“ takového porušení, tak se bude jednat pouze o relativní neplatnost takového jednání.¹⁰⁵ Mám za to, že soudy se sice přikloní k prvnímu zmiňovanému názoru, ale já, i přes všechny argumenty proti, mám docela velké sympatie k názoru Zuklínové.

Následkem takového jednání je, že nevyvolává zamýšlené právní účinky, a proto pokud bylo na základě takového jednání plněno, tak se jedná o bezdůvodné obohacení (dle § 2991 OZ), popřípadě vznikne-li škoda je ten, kdo ji způsobil povinen nahradit (§ 579 OZ).¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Opačně v ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 sb. 2. Vydání*. Praha: Linde Praha, 2013, komentář k § 586. s. 151 a násl.

¹⁰² MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 774-777

¹⁰³ HANDLAR, Jiří. In LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 2133–2136

¹⁰⁴ MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 783-786

¹⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 sb. 2. Vydání*. Praha: Linde Praha, 2013, komentář k § 586. s. 158

¹⁰⁶ MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 783-786

3.2 Argumenty pro absolutní neplatnost lichvy

Předem je nutné podotknout, že lichva byla za účinnosti OZ64 považována za absolutně neplatnou dle § 39 pro rozpor s dobrými mravy. Proto by se dala předpokládat jistá setrvačnost judikatury, která bude nadále posuzovat takové smlouvy jako absolutně neplatné. Proto například Vrajík v komentáři k judikatuře¹⁰⁷ předpokládá, že tomu bude i nadále za účinnosti OZ.¹⁰⁸¹⁰⁹

Jedním z autorů, který považuje lichevní jednání za absolutně neplatné je Melzer. Argumentuje tím, že lichva je zvláštním případem porušení dobrých mravů, které jsou podle § 588 absolutně neplatné, a bylo by nepřijatelné posuzovat tyto zvláštní případy odlišně. Dále považuje za nepřijatelné, že by při nenamítnutí relativní neplatnosti dle § 586, musel soud autoritativně ukládat nemravné povinnosti, popřípadě je i následně vynucovat při výkonu rozhodnutí.¹¹⁰¹¹¹

Dalším zastáncem absolutní neplatnosti je Bezouška, který ve své podstatě vychází ze stejného východiska jako Melzer, když považuje porušení dobrých mravů vždy jako působící absolutní neplatnost a odmítá koncepci dělení porušení dobrých mravů na dvě kategorie.¹¹² Proto všechna taková jednání zachytí § 588 a není třeba zkoumat podle § 586. Toto je rozdílná koncepce od Rakouska, kde jen rozpor s dobrými mravy nevyvolává takové účinky a obrana je ponechána na soukromnících.¹¹³

Absolutní neplatnost zastává i Pelikánová, ovšem z jiných důvodů než výše uvedení autoři. Domnívá se totiž, že OZ definuje delikt lichvy, jen aby stanovil neplatnost takové smlouvy, který bychom museli stejně vyvodit z faktu, že se jedná o smlouvu, jejímž uzavřením byla naplněna skutková podstata trestného činu. Dále podle této autorky neplatnost vyplývá nesporně z § 580 a § 588 NOZ, a proto je praktický význam úpravy lichvy v § 1796 NOZ je nulový. K tomu ještě kritizuje neprovázanost s ustanoveními na ochranu spotřebitele.¹¹⁴

Argumenty většiny autorů se zdají pevné v základech a určitě budou přispívat k odborné debatě a ke konečnému rozhodnutí soudní soustavy, ke které z cest se přikloní ve své rozhodovací praxi. Ovšem velmi kriticky hodnotím příspěvek Pelikánové, která v tomto článku

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 1180/2010

¹⁰⁸ VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014, s. 422

¹⁰⁹ Shodně NĚMEC, Petr. *Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku*. In: www.epravo.cz [online]. Publikováno 25. 6. 2012 [cit. 10.9.2018]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/neumerne-zkraceni-a-lichva-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-83728.html>

¹¹⁰ MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 785

¹¹¹ Vycházím z komentáře k § 588, protože svazek VII., který se bude věnovat relativním majetkovým právům se plánuje na rok 2019. Předpokládám, že u komentovaného § 1796 bude tato teze ještě rozvinuta.

¹¹² K tomu více v podkapitole 3.1.3, o názorovém střetu Melzer x Zuklínová

¹¹³ BEZOUŠKA, Petr. In BEZOUŠKA, Petr, HAVEL, Bohumil. *OBČANSKÝ ZÁKONÍK: Srovnávací komentář*. ASPI

¹¹⁴ PELIKÁNOVÁ, Irena. *Sborník Karlovarské právnícké dny 21/2013*, s. 471

nerozlišovala rozdíly soukromého a trestního práva, protože přece nelze říci, že každé lichevní jednání podle OZ bude zároveň trestným činem, což považují za nerespektování § 1 odst. 1, věta druhá OZ. Dalším zarážejícím aspektem tohoto článku je, že autorka kritizuje neprovázanost s ustanoveními na ochranu spotřebitele. Vždyť § 1796 je ustanovení, která má chránit slabší stranu, což není termín shodný se spotřebitelem, ale je termínem mnohem širším. Celé vyznění komentovaného článku mi přijde, že od počátku měl být pouze kritický a nepřístupoval k dané problematice objektivně.¹¹⁵

3.3 Argumenty pro relativní neplatnost

K názoru, že neplatnost podle § 1796 je relativní, dochází Petrov. Jeho závěrem je, že hrozba tělesným či duševním násilím je neplatná jen relativně (§ 587), a přitom se jedná o typově závažnější jednání než zjevný rozpor s dobrými mravy, který zákon podle § 588 sankcionuje absolutní neplatností. Proto by se na lichvu měl analogicky použít § 587 a posuzovat porušení § 1796, tak že zakládá pouze relativní neplatnost.¹¹⁶

Jiným postupem k relativní neplatnosti dochází Hulmák, který § 1796 považuje za ustanovení na ochranu jedné strany, a proto navrhuje aplikaci § 586 odst. 1.¹¹⁷ Ze stejného názoru vychází i Janoušek, který ještě doplňuje, že ani při naplnění trestného činu se nebude jednat o neplatnost absolutní.^{118 119 120}

Lichvu považuje za relativně neplatnou i Koudelka, který vychází z toho, že zákon ji preferuje a důvodová zpráva k OZ argumentuje smluvní svobodou a nutností referovat vůli stran. Autor však tuto koncepci dost silně kritizuje a tvrdí, že je výhodná pro silnější stranu, která se spoléhá, že slabší strana, které vnutila svou vůli, nebude mít prostředky ani schopnosti se účelně bránit. Na toto soudy nebudou mít možnost reagovat a budou muset přihlížet i těm nejkřiklavějším a nejnerovnějším situacím.¹²¹

3.4 Argumenty pro neplatnost „jak kdy“

Tuto podkapitulu začínám názorem autora, který už byl výše zařazen mezi autory, kteří jsou zastánci relativní neplatnosti. Janoušek se totiž dříve klonil k názoru, že lichva má za

---

¹¹⁵ V podkapitole 3.4 došlo u autorky ke kvalitativnímu posunu názoru autorky ohledně dané problematiky

¹¹⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 339-341

¹¹⁷ HULMÁK, Milan. *Právní jednání a jeho vady*. Rekodifikační novinky 8/2012, s. 2

¹¹⁸ JANOUŠEK, Michal. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 1760-1761

¹¹⁹ JANOUŠEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2018, s. 210-211

¹²⁰ JANOUŠEK, Michal. *K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu*. Právní rozhledy 6/2016, s. 214

¹²¹ KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 219-220

následek relativní neplatnost, avšak pokud jednání naplnilo znaky trestnosti, tak nastávala neplatnost absolutní. Domnívá se, že není možné připustit, aby výsledkem jednání lichváře byla na straně jedné smlouva, kterou jsou naplněny podmínky trestnosti a na straně druhé by civilním právem byla hodnocena jako relativně neplatná.¹²² S tímto názorem se ve své podstatě shoduje i Tintěra.¹²³

Názor, že spáchání trestného činu lichvy způsobuje absolutní neplatnost smlouvy zastává i Bezouška, který odmítá použití stávající judikatury NS¹²⁴ s odůvodněním, že objekt trestného činu lichvy je širší než jen majetek poškozeného. Objekt spočívá i v ochraně společnosti před uplatňováním hrubě nepřiměřených podmínek plnění ze závazkových vztahů, a proto bude takové jednání zjevně narušovat veřejný pořádek (§ 588 OZ).¹²⁵

Další autoři se domnívají, že se měla neplatnost posuzovat podle intenzity, kterou byly porušeny dobré mravy.¹²⁶ Kupříkladu Dočkal se domnívá, že obecným pravidlem je relativní neplatnost, avšak pokud bude jednání ve zjevném rozporu s dobrými mravy, neboť pak by se jednalo o neplatnost absolutní, tak jak je vymezena v § 588 OZ.¹²⁷ Tento přístup zastává vícero autorů, např. Pelikán a Pelikánová¹²⁸, Rozehnal¹²⁹ a Hurdík¹³⁰.

3.5 Shrnutí

Předně bych chtěl říct, že nepředpokládám, že soudy budou měnit svoji rozhodovací praxi, a proto bude lichva stále stížena absolutní neplatností. Tento svůj názor mám na základě všeobecně známé konzervativnosti justice.

Na základě výše uvedené argumentace se mi jeví jako správné řešení, aby byla lichva obecně stížena relativní neplatností právního jednání (podle § 580 ve spojení s § 586 OZ), vyjma případů, kdy dojde k naplnění skutkové podstaty trestného činu, podle § 218 TZ, pak bude jednání neplatné absolutně pro rozpor se zákonem a veřejným pořádkem (podle § 580 ve spojení s § 588).

---

¹²² JANOUŠEK, Michal. *Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy 13-14/2014, s. 467

¹²³ TINTĚRA, Tomáš, PODRAZIL, Petr, PAVEL, Petr. *Základy závazkového práva. 1. díl*. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 212-213

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. dubna 2006, sp. zn. 21 Cdo 826/2005

¹²⁵ BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 63

¹²⁶ K této otázce viz. výklad v podkapitole 3.1.3

¹²⁷ DOČKAL, Tomáš. *Zásada přiměřenosti a její odraz v neúměrném zkrácení a lichvě*. Právní rozhledy 9/2014, s. 310

¹²⁸ PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In FIALA, Josef a kol.: *Občanský zákoník: komentář. Svazek V*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, str. 158-159

¹²⁹ KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, str. 165

¹³⁰ HURDÍK, Jan. *(A)synallagma a nový občanský zákoník*. In: www.casopis.vsehrd.cz [online]. Publikováno 22. 3. 2014 [cit. 5. 9. 2018]. Dostupné z: <http://casopis.vsehrd.cz/2014/03/asynallagma-a-novy-obcansky-zakonik/>

Pokud tedy civilní soud bude projednávat případ, kdy dojde k naplnění skutkové podstaty lichvy podle § 1796 OZ, ale nikoliv § 218 TZ, tak rozhodne o neplatnosti takového jednání jen na námitku zkrácené strany. Tady je nutné mít na paměti, že námitka neplatnosti je hmotněprávní institut¹³¹, a proto se na něj nevztahuje poučovací povinnost soudu dle § 5 OSŘ.

Ovšem složitější budou případy, kdy se soudce bude domnívat, že došlo zároveň k naplnění skutkové podstaty § 218 TZ. Pokud již existuje rozsudek trestního soudu, tak civilní soud bude podle § 135 OSŘ, vázán takovým rozhodnutím. Pokud takové rozhodnutí není (vůbec nebylo trestní řízení zahájeno nebo teprve probíhá) soud by měl řízení přerušit podle § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ, protože rozhodnutí závisí na otázce, kterou není oprávněn řešit. Otázkou je, jestli soud musí takto postupovat, pokud zkrácená strana vznesla námitku neplatnosti. Podle mého názoru by soud měl postupovat v souladu se zásadou rychlosti a hospodárnosti¹³², rozhodnout o neplatnosti podle § 580 ve spojení s § 586 OZ a případně dát podnět pro zahájení trestní stíhání podle TŘ.

Proto postup podle § 580 ve spojení s § 588 OZ aplikovatelný pouze v případech, kdy se sama zkrácená strana nebude domáhat neplatnosti, tj. bude jistým korektivem obecné relativní neplatnosti. Považuji tuto koncepci použitelnou i na případy, kdy poškozeným bude podnikatelem, který se podle § 1797 OZ nemůže dovolávat neplatnosti, ale pokud bude poškozeným při naplnění skutkové podstaty podle § 218 TZ, tak takové jednání bude absolutně neplatné.

V otázce náhrady škody by se podle mého názoru mělo postupovat podle § 2910 OZ, protože naplněním skutkové podstaty podle § 1796 OZ dojde k porušení zákonné povinnosti a tím škůdce zasáhne do absolutního práva poškozeného (nejčastěji vlastnického). Alternativně by šlo uvažovat i postupu podle § 2909 OZ, ale náhrada škody porušením smluvní povinnosti podle § 2913 OZ považuji za vyloučenou.

---

¹³¹ Kapitola 3.1.2

¹³² SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUEÁKOVÁ, Klára. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2014. xxvi, str. 26-27

4 Lichva jako trestný čin

Vedle soukromoprávní skutkové podstaty lichvy zná náš právní řád i trestněprávní úpravu lichvy v § 218 TZ.¹³³ Ačkoliv OZ v § 1 odst. 1 říká, že uplatňování soukromého práva je nezávislé od uplatňování práva veřejného, tak nemůžeme na tyto dva právní systémy pohlížet jako na dva oddělené světy. OZ stojí na tzv. dualismu soukromého práva, ale to neznamená, „že obě uvedené oblasti právního řádu jsou na sobě nezávislé navzájem“, spíše jde o relativně svébytné části jednotného právního řádu.¹³⁴ Proto i naplnění skutkové podstaty v trestním zákoně (popř. rozsudek o vině) může mít své soukromoprávní důsledky, což vyplývá i z § 135 odst. 1 OSŘ, kdy je civilní soud při svém rozhodování vázán rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin.¹³⁵

Hmotněprávní úprava trestného činu lichvy dostala v historickém vývoji relativně mála novel, ale přesto se budu zabývat tímto vývojem, který byl ovlivněn převážně společenským vývojem a změnou politického zřízení státu.

4.1 Trestní zákoník z roku 1950

V TZ50¹³⁶ byl trestný čin upraven v § 252, kde odst. 1 zněl: „*Kdo zneužívá něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení dá sobě nebo někomu jinému poskytnou nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pobledávku uplatní nebo v úmyslu ji uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok a trestem peněžitým*“. Toto vymezení je velmi podobné tomu, které zná i současný TZ, ale neobsahuje subjektivní znak lehkomylnosti.

V odst. 2 byla upravena kvalifikovaná skutková podstata¹³⁷, která zněla „*Odnětím svobody na jeden rok až deset let a trestem peněžitým bude pachatel potrestán a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 výdělečně, nebo b) je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost*“.

Objektem trestného činu byl zájem na ochraně vlastnictví majetkových práv a svobody rozhodování v rámci smluvního kontraktu. Toto musíme ovšem vykládat v té době, kdy docházelo k převádění majetku ze soukromého vlastnictví do státního, ale na druhou stranu musíme vnímat také, že se jedná o období poválečné, kdy je lichevní jednání mnohem společensky nebezpečnější a může mít až likvidační následky.

¹³³ K tomuto § bylo podle důvodové zprávy přihlíženo při vytváření § 1796. In Důvodová zpráva s. 444

¹³⁴ TÉGL, Petr. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. §419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 221

¹³⁵ O vlivu trestního rozhodnutí na neplatnost právního jednání pojednává 3. kapitola

¹³⁶ Zákon č. 86/1950 sb., ve znění pozdějších předpisů

¹³⁷ Kvalifikovaná skutková podstata je tvořena znaky základní skutkové podstaty a nějakým dalším znakem, který má vyšší společenskou závažnost pro společnost. In JELÍNEK, Jirí a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4 vydání*. Praha: Leges, 2014, s. 166-167

U kvalifikované skutkové podstaty zákon stanovoval podmínku toho, že se pachatel činu dopustil výdělečně. Toto TZ50 definoval v § 76 odst. 4 tak, že pachatel jedná výdělečně, pokud si takovým jednáním chce alespoň na čas opatřit zdroj příjmů. To znamenalo, že pachatel musel mít z této trestné činnosti zisk, který by byl schopný nahrazovat příjem (nemusel být příjmem jediným) a muselo se tak dít po určitou dobu, jejíž délka byla svěřena k posouzení soudům, které se mohli opírat o bohatou prvorepublikovou judikaturu.

Dalším takovým výrazem byl „jinou, zvláště přitěžující okolnost“. Zvláště přitěžující okolnost byla upravena § 75 odst. 4 jako „*okolnost, která s trestným činem zpravidla spojena nebývá a která pro svou důležitost zvyšuje nebezpečnost činu nebo pachatele pro společnost*“. Tato vágní definice dovoľovala soudům pod tento pojem zahrnout vše, co momentálně bylo společenským zřízením vnímáno jako nebezpečné nebo v neprospěch státu (potažmo vládní moci)¹³⁸

Dovolím si malou historickou odbočku a musím zmínit, že TZ50 je z dnešního pohledu nepřijatelný a upravoval tresty, které si už dnes neumíme představit (např. § 36, který ukládal trest zařazení do tábora nucených prací), a které sloužili v mnoha případech k likvidaci politicky nepohodlných lidí. Sice tu není přílišná souvislost se mnou rozebíraným trestným činem, ale považuji za důležité tyto skutečnosti zmínit pro kontext dané doby.

4.2 Trestní zákoník z roku 1961

Nově přijatý TZ61¹³⁹ v § 253 přejímá v základní skutkové podstatě dikci TZ50, jediný rozdíl je v trestní sazbě.¹⁴⁰ Změny však dostal odst. 2, který zněl „*Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 výdělečně*“, kde nejenže došlo ke zmírnění trestní sazby odnětí svobody na polovinu, ale také zmizel kritizovaný neurčitý pojem „zvláště přitěžující okolnosti“.

Hlavní změna právní úpravy však nespočívá v dikci § 253, ale § 89 odst. 3, kde došlo k předefinování pojmu „výdělečně“. Nově je trestný čin spáchán výdělečně opatruje-li si pachatel soustavnou trestnou činností po delší dobu alespoň zčásti zdroj příjmů, což byl rozhodně posun v tom, že orgány činné v trestním řízení vykládat tento pojem tak extenzivně jako to bylo možné za předcházející úpravy.¹⁴¹

Kvůli změnám společenských poměrů byl § 253 TZ61 novelizován s účinností od 1.1.1994 jako součást velké novely,¹⁴² kdy byl změněn jen odst. 2, který nadále zněl „*Odnětím svobody na šest*

---

¹³⁸ KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 166-169

¹³⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., znění účinné od 1. 1. 1962 do 31. 12. 1993

¹⁴⁰ Sazba odnětí svobody až na 1 rok a peněžitý trest je nahrazeno sazbou až na dvě léta nebo peněžitý trest

¹⁴¹ KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 170-171

¹⁴² Zákon č. 290/1993 Sb., znění účinné od 1. 1. 1994 do 31. 12. 2009

měsíců až pět let bude pachatel potrestán, získá-li činem uvedeným v odstavci 1 značný prospěch“, kdy se výše značného prospěchu bude odvíjet od hodnoty vzájemných plnění pachatele a poškozeného.¹⁴³

4.3 Současný trestní zákoník

S účinností od 1. 1. 2010 upravuje trestný čin lichvy TZ v § 218, který obsahuje tři skutkové podstaty (jednu základní a dvě kvalifikované).

4.3.1 Znaky skutkové podstaty

Objektem tohoto trestného činu je majetková sféra jako celek. Zákon totiž nechrání jen majetek, ve smyslu vlastnického práva, ale i možnost správného rozhodování ve věcech majetkových.¹⁴⁴

Objektivní stránka zná tři formy jednání. První je obsažena v odst. 1 alinea 1, která spočívá v tom, že pachatel dá sobě nebo jinému poskytnou nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. Druhá spočívá v tom, že pachatel takovou pohledávku uplatní a třetí, že takovou pohledávku na sebe převede v úmyslu ji uplatnit (odst. 1 alinea 2), tzv. palichva¹⁴⁵

Pachatelem podle alinea 1 proto může být kdokoliv¹⁴⁶, ale podle alinea 2 pouze ten, kdo nenaplnil skutkovou podstatu podle alinea 1.

Subjektivní stránka skutkové podstaty vyžaduje, aby byl trestný čin spáchán úmyslně, což musí i zahrnovat skutečnosti, za kterých ke spáchání dochází. To znamená, že pachatel musí např. vědět, že je osoba v tísní, nezkušená a podobně.¹⁴⁷

4.3.2 Ke druhému odstavci

Pokud pachatel získá činem uvedeným podle odst. 1 pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, dopustí se spáchání kvalifikované skutkové podstaty podle odst. 2 písm. a). Značným prospěchem se rozumí podle § 138 odst. 1 částka nejméně 500 000 Kč. Výše prospěchu se bude odvíjet od hodnoty vzájemných plnění pachatele (nebo i jiné osoby) a poškozeného, což zpravidla představuje rozdíl mezi nimi ve prospěch pachatele nebo jiné osoby, kterou pachatel zvýhodnil na úkor poškozeného.¹⁴⁸ K naplnění skutkové podstaty stačí dle § 17 písm. a) TZ i

¹⁴³ PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon, 6. vydání*. Praha: C. H. Beck 2004, s. 1515-1518

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. Vydání*. Praha: Leges, 2014, s. 328

¹⁴⁶ Tzv. obecný pachatel

¹⁴⁷ JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4 vydání*. Praha: Leges, 2014, s. 671-673

¹⁴⁸ PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 2166-2172

nedbalost. Dosáhnout v dnešní době na prospěch značného rozsahu není ničím neobvyklým, jak dokazuje rozhodovací praxe.¹⁴⁹

Pachatel se dopustí lichvy podle odst. 2 písm. b), pokud takový čin spáchá jako člen organizované skupiny. Pro tuto okolnost použití vyšší sazby je nutný úmysl a v komentáři je organizovaná skupina charakterizována „jako cílevědomě vytvořené uskupení lidí, jejichž součinnost směřuje ke spáchání trestného činu“.¹⁵⁰

A konečně podle odst. 2 písm. c) musí pachatel svým činem způsobí-li takovým činem jinému stav těžké nouze. Těžkou nouzí jsou například případy, kdy nezbyly poškozenému žádné nebo jen minimální finanční prostředky k uspokojování jeho důležitých životních potřeb. Tento stav se musí vymykat běžným případům nouze, a musí být nesnadno překonatelná.¹⁵¹

4.3.3 Ke třetímu odstavci

Nejpřísněji postihuje zákonodárce naplnění skutkové podstaty podle odst. 3, tedy trestní sazbou trestu odnětí na tři až osm let. Podle písm. a) bude odsouzen pachatel pokud „spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za stavu obroženi státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně obrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek“¹⁵² nebo podle písm. b) „získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu“^{153c}.

4.3.4 Svolení poškozeného

V § 163 TŘ¹⁵⁴ je taxativní výčet trestných činů, u kterých lze zahájit nebo v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Uvedené ustanovení je jednou z výjimek ze zásady legality v trestním zákoníku ukotvené v § 2 odst. 3 TŘ, kdy je „státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak“. Je nutno však tuto výjimku odlišovat od zásady oportunitity, kdy státní zástupce v konkrétním případě z důvodu neúčelnosti nemusí stíhat pachatele, přestože jsou naplněny obecné podmínky pro trestní stíhání. Tato výjimka se TŘ dostala již v roce 1990, ale zákonodárce od té doby přidal ještě několik dalších (např. narovnání).¹⁵⁵

Toto dispoziční právo poškozeného se vztahuje k celému trestnímu řízení, a to i odvolacímu. Pokud však poškozený jednou takto udělený souhlas odvolá, nemůže jej již znovu udělit.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017, sp.zn. 8 Tdo 699/2017

¹⁵⁰ PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 2166-2172

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Přitěžující okolnost dle § 42 písm. j) TZ

¹⁵³ Tj. nejméně 5 000 000 Kč dle § 133 odst. 1 TZ

¹⁵⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁵ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní právo procesní. 5. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2018. s. 137-142

¹⁵⁶ § 163 TŘ

Další podmínky pro udělení takového souhlasu stanovuje § 163a odst.1, kdy souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 není třeba, pokud byla takovým činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla jeho svéprávnost omezena, poškozeným je osoba mladší 15 let, z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Z těchto důvodů pro účely lichvy připadají v úvahu podmínky písmen b) a d). Postup orgánu činných v trestním řízení upravuje odst. 2, „*jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle § 163, tento orgán mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. O tom je třeba poškozeného písemně poučit*“.

Důležitý je vztah ustanovení o souhlasu poškozeného k úpravě, podle níž oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. V poměru k § 44 odst. 1 je ustanovení § 163 ustanovením speciálním, a proto práva v něm uvedená může vykonávat i poškozený, který je spoluobviněným ve společném řízení, což potvrdila i rozhodovací praxe soudů.¹⁵⁷¹⁵⁸

Tato úprava trestního stíhání bude jistě do budoucna předmětem odborných debat, již dnes se vyskytují zajímavé otázky týkající se např. „singles“¹⁵⁹, vztahu k svolení poškozeného dle § 30 TZ¹⁶⁰ a s přípravou nového trestního řádu spojenou otázkou soukromé žaloby v trestním řízení¹⁶¹.

4.3.5 Pokusy o novelizaci § 218 TZ

V roce 2013 skupina poslanců předložila novelu TZ, kterou se snažila taxativně vymezit pásmo, v kterém se bude považovat RPSN (roční procentuelní sazba nákladů) za protiplnění v hrubém nepoměru. Novelizované ustanovení § 218 odst. 2 mělo znít tak, že „*za plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, se považuje takové, jehož nejvyšší přípustná roční procentní sazba nákladů činí více než: a) dvacetinásobek lombardní sazby¹⁶² vyhlášené ČNB u úvěrů do výše jistiny 9 999 Kč, nejméně však 30 % a nejvíce 120 %; b) šestnáctinásobek lombardní sazby vyhlášené ČNB u úvěrů do výše jistiny 29 999 Kč, nejméně však 25 % a nejvíce 110 %; c) třináctinásobek lombardní sazby*

¹⁵⁷ Usnesení Městského soud v Puraze ze dne 20. března 1991, sp.zn. 4 To 61/91

¹⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2114-2122

¹⁵⁹ MATOCHA, Jakub. *Singles a trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. *Trestněprávní revue* 9/2017, s. 201

¹⁶⁰ PROVAZNÍK, Jan. *Trestněprocesní ingerence do podmínek trestní odpovědnosti*. *Právní rozhledy* 8/2015, s. 283

¹⁶¹ GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky)*. *Trestněprávní revue* 12/2005, s. 317

¹⁶² Pojem „lombardní sazba“ vysvětluje Marie Karfíková jako „*Lombardní sazba je úroková sazba z lombardního úvěru.*

*Lombardní úvěr, jedna z forem krátkodobého bankovního úvěru, je krytý zástavou cenných papírů, drahých kovů nebo některých druhů zboží. Je poskytován obchodními bankami klientům nebo centrální bankou bankám obchodním, obvykle ve výši jen části (např. 75 %) zástavy. Podle platné právní úpravy lombardní sazbu určuje Česká národní banka. In HENDRYCH, Dušan. a kol. *Právní slovník*, 3. vydání. C. H. Beck, Praha, 2009, str.*

vyblašované ČNB u úvěrů nad výší jistiny 29 999 Kč, nejméně však 20 % a nejvíce 100 %.“ S tímto návrhem však Vláda ČR vyslovila nesouhlas a argumentovala tím, že návrh je špatně legislativně technicky zpracovaný, odporuje zásadě, že trestní postih má být až ultima ratio a upozornila na to, že brzy (1. 1. 2014) bude tuto problematiku upravovat OZ.¹⁶³

S tímto odůvodněním musím souhlasit a ještě bych dodal, že podle mého názoru by touto novelou byla porušena jedna ze základních zásad trestního práva „*nullum crimen sine lege certa*“. Tato zásada klade na trestněprávní normu požadavek toho, aby byla jasná, přesná, srozumitelná a dostatečně určitá.¹⁶⁴ Podle mého přesvědčení drtivá většina populace ani náznakem netuší, co je lombardní sazba, natož aby znali její hodnotu a TZ by tedy neměl používat tento styl definice skutkové podstaty.

Na začátku roku 2019 došel do Poslanecké sněmovny poslanecký návrh novely trestního zákona z dílny KSČM.¹⁶⁵ Podle toho návrhu by měl odst. 1 § 218 TZ znít:

„(1) Kdo dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit
a) peněžité plnění, jehož hodnota, vyjádřená roční procentní sazbou nákladů, překračuje
hranici stanovenou zákonem, nebo
b) plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v patrném nepoměru, nebo
c) kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede,
bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.“

Opět musím jako hlavní problém této navrhované úpravy zmínit, že naprosto opouští koncepci skutkové podstaty, kterou je nutno naplnit jak subjektivními znaky, tak objektivními. Dále podle mého názoru nerespektuje zásadu subsidiarity trestní represe, protože chce v návaznosti na novelu OZ, postihovat úplně stejné skutky.

I k této úpravě zaujala Vláda, podle mého názoru správně, negativní stanovisko.¹⁶⁶

4.4 Úprava v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízeních proti nim

V současném znění zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízeních proti nim (TOPO)¹⁶⁷ je lichva podle § 218 TZ jeden z trestných činů, pro které může být právnická osoba trestně odpovědná. Avšak tento zákon, ba i celá koncepce trestní odpovědnosti právnických

¹⁶³ REDAKCE. Poslanecká sněmovna: Návrh skupiny poslanců na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. Právní rozhledy 7/2013, s. II

¹⁶⁴ JELÍNEK, Jirí a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání.* Praha: Leges, 2014, str. 30-31

¹⁶⁵ Již zmíněný v kapitole 2.5 - Sněmovní tisk 380. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=380&CT1=0>

¹⁶⁶ Sněmovní tisk 380/1. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=380&ct1=1>

¹⁶⁷ Zákon č. 418/2011 Sb, ve znění pozdějších předpisů

osob, je relativně mladou trestněprávní disciplínou, která se nerodila vůbec jednoduše a již prodělala za tento krátký čas několik koncepčních změn.

4.4.1 Vymezení trestných činů v § 7 ve vztahu k lichvě

Při přípravě vládního návrhu TOPO se zákonodárce rozhodl mezi dvěma způsoby, jak vymezit na které trestné činy se tento zákon bude vztahovat. Prvním způsobem bylo udělat taxativní výčet takových trestných činů, přičemž by byl výčet v podstatě omezen na trestné činy, které vyplývaly z našich mezinárodních závazků. Druhou cestou bylo vztáhnout trestní odpovědnost PO na všechny trestné činy, s výjimkou těch, u kterých to vylučuje jejich povaha.¹⁶⁸

Zákonodárce se v době přijetí vydal první z cest a v § 7¹⁶⁹ taxativně vyčetl trestné činy. Tento výčet však byl kritizován jako nahodilý a nedostatečný, proto zákonodárce přistoupil k novelizaci tohoto ustanovení. Novelou¹⁷⁰ proto byl výčet doplněn o čtyři další trestné činy, mezi kterými byla i lichva dle § 218 TZ. Rozšíření výčtu o lichvu lze jednoznačně hodnotit kladně, avšak koncepce taxativního výčtu se dlouhého trvání netěšila.

V roce 2016 byl však § 7 znovu novelizován¹⁷¹ a taxativní výčet byl nahrazen stanovením rozsahu trestní odpovědnosti PO tak, že se bude vztahovat na všechny trestné činy (přečiny a zločiny) uvedené v TZ, s výslovným uvedením konkrétního výčtu trestných činů, na které se trestní odpovědnost PO nevztahuje. Tímto zpřehledněním se však nic nemění ohledně lichvy, a proto i PO může být trestně odpovědná trestným činem podle § 218 TZ.

Byť je stále pro některé otázkou trestní odpovědnosti PO otázkou ožehavou, z pohledu lichvy a jejího zařazení mezi trestné činy, za které může být PO odpovědná je z mého pohledu správnou koncepcí.

---

¹⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan. In ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání.* Praha C. H. Beck, 2018, str. 135-157

¹⁶⁹ Zákon č. 418/2011 Sb., ve znění od 1. 1. 2012 do 31. 7. 2014

¹⁷⁰ Zákon č. 141/2014 Sb., ve znění pozdějších předpisů

¹⁷¹ Zákon č. 183/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Závěr

Po stručném úvodu jsem se začal zabývat současnou právní úpravou. Při rozboru objektivního znaku skutkové podstaty lichvy jsem pořádně poznal metodu tzv. pohyblivého systému, který považuji za to nejlepší kritérium posuzování, jestli byla naplněna skutkové podstata. U subjektivních znaků souhlasím s autory, kteří výčet v § 1796 považují za demonstrativní. U znaku kořistění lichvářem jsem přesvědčený, že může postačit zavinění ve formě nevědomé nedbalosti, a to i s ohledem na uplatňování pohyblivého systému.

O tom, jak se lichva dotýká podnikatele, se budu podrobněji věnovat v části závěru, která se bude týkat neplatnosti lichvy. Po studiu vztahu OZ a ZP, jsem přesvědčený, že i pracovní smlouva může být lichevní a neplatná podle § 1796 OZ, i když beru na vědomí, že řada odborníků (hlavně z oblasti pracovního práva) má snahu pracovní právo osamostatňovat a provazovat s OZ co nejméně.

Konečně se dostáváme k hodnocení části, která pro mne byla nejdůležitější při volbě tohoto tématu – neplatnost lichvy. Prostudoval jsem hodně názorů na tuto problematiku a mám z toho dva závěry. První je ten, jak si myslím, že k tomuto tématu bude přistupovat justice a ten druhý je můj názor, na to, jak by k tomu měla přistupovat justice.

Mám za to, že justice bude nadále přistupovat k lichvě, tak že jejím následkem bude absolutní neplatnost pro rozpor zjevný rozpor s dobrými mravy podle § 580 ve spojení s § 588 OZ. K tomu mě vede několik důvodů, z nichž asi nejzásadnější je kontinuita a konzervativnosti justice (což jsou věci velmi důležité a od justice taková má být!)

Podle mého názoru by měla být lichva obecně neplatná relativně podle § 580 ve spojení s § 586 OZ, protože je to ustanovení na ochranu zájmu určité osoby. Ovšem i tady by podle mě měl být korektiv toho, že při naplnění skutkové podstaty podle § 218 TZ bude takové jednání absolutně neplatné pro rozpor se zákonem a veřejným pořádkem podle § 580 ve spojení s § 588 OZ. Toto dělení je důležité i ve vztahu k podnikateli, který se podle § 1797 OZ nemůže lichvy dovolat, což lze vnímat jako vyloučení obecného pravidla relativní neplatnosti, ale v ničem to nebrání uplatnění výše uvedeného korektivu. O správnosti tohoto přístupu, jsem bytostně přesvědčen, ale uvidíme, jak se rozhodne justice (hlavně Nejvyšší soud ve své judikatuře).

Na základě výše uvedeného názoru na neplatnost soukromoprávní lichvy, bylo nutno se zabývat i trestněprávní úpravou. Bylo zajímavé pozorovat vývoj právní úpravy v tomto odvětví, hlavně tresty, které se dali ještě „relativně nedávno“ ukládat, např. pracovní lágry. Jinak úprava lichvy patří mezi jednu z nejstabilnějších, což je rozhodně dobře.

Lichva patří mezi trestné činy, které lze trestně stíhat jen se souhlasem poškozené (mimo výjimek § 163a TR), což může mít vliv i na posouzení soukromoprávní lichvy. Pokud poškozený

odmítne udělit souhlas s trestním stíhání, tak vlastně vylučuje výše uvedený korektiv absolutní neplatnosti lichvy (ale jeho právo namítat relativní neplatnost zůstává zachováno).

Možnost trestní odpovědnosti právnické osoby za tento trestný čin je bezpochyby správnou koncepcí.

V práci jsem věnoval prostor i návrhům novelizace jak OZ, tak TZ. Opravdu doufám, že tyto návrhy neprojdou legislativním procesem a nikdy se nestanou součástí právního řádu, protože je považuji za nesystematické a škodlivé.

Samotným závěrem bych chtěl pouze dodat, že jsem s výběrem tohoto téma nadmíru spokojen a jsem zvědav, jestli soudy budou postupovat podle mnou navrhovaného řešení této problematiky.

Seznam literatury

Monografie

1. BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xxviii, 477 s.
2. BEZOUŠKA, Petr, PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013. 375 s.
3. BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 80 s.
4. ČERNÁ, Stanislava a kol. *Obchodní právo: podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 735 s.
5. DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 435 s.
6. ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 358 s.
7. HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. xxii, 1459 s.
8. JANOUŠEK, Michal. *Ochrana slabší smluvní strany v občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2018. xvi, 259 s.
9. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014. 976 s.
10. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018. 863 s.
11. KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník: problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 303 s.
12. KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. xvii, 257 s.
13. SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2014. xxvi, 432 s.
14. TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. V Praze: C.H. Beck, 2014. xviii, 372 s.
15. TINTĚRA, Tomáš, PODRAZIL, Petr, PEŤR, Pavel. *Základy závazkového práva*. Praha: Leges, 2016. 288 s.
16. VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. Olomouc: ANAG, 2014. 851 s.

17. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2013. 189 s.

Komentáře

1. BEZOUŠKA, Petr, HAVEL, Bohumil. *OBČANSKÝ ZÁKONÍK: Srovnávací komentář*. ASPI
2. HULMÁK, Milan. *Občanský zákoník V: závazkové právo : obecná část (§ 1721-2054) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. xvii, 1317 s.
3. JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014. 1246 s.
4. LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. xx, 2380 s.
5. PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. xii, 3053 s.
6. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 4, (§§ 859 až 1089)*. Editor František ROUČEK, editor Jaromír SEDLÁČEK. Praha: V. Linhart, 1936. 866 s.
7. MELZER, Filip a Petr TĚGL. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I, § 1-117. Praha: Leges, 2013, xvi, 649 s.
8. MELZER, Filip a Petr TĚGL. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek III, § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení. Praha: Leges, 2014, xxx, 1234 s.
9. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. xii, s. 1899-3730.
10. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 2. vydání. Pra: C.H. Beck, 2018. liv, 930 s.
11. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. xiv, s. 1451-3586.
12. ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon: komentář*. 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. xv, s. 723-1719.
13. ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. xxxii, 1667 s.

Odborné články

1. BEJČEK, Josef. *Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera*. *Bulletin advokacie* 7-8/2015, s. 24
2. BĚLINA, Miroslav. *Změnilo se pracovní právo s novým občanským zákoníkem?* *Právní rozhledy* 2/2015, s. 52
3. DOČKAL, Tomáš. *Zásada přiměřenosti a její odraz v neúměrném zkrácení a lichvě*. *Právní rozhledy* 9/2014, s. 310
4. GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky)*. *Trestněprávní revue* 12/2005, s. 317
5. HULMÁK, Milan. *Právní jednání a jeho vady*. *Rekodifikační novinky* 8/2012, s. 2
6. JANOUŠEK, Michal. *Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku*. *Právní rozhledy* 13-14/2014, s. 467
7. JANOUŠEK, Michal. *K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu*. *Právní rozhledy* 6/2016, s. 214
8. MATOCHA, Jakub. *Singles a trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. *Trestněprávní revue* 9/2017, s. 201
9. SPÁČIL, Jiří. *Prodej nemovitosti za nepřiměřeně nízkou cenu a lichvevní smlouvy v českém občanském právu*. *Právní rozhledy* 7/2003, s. 331
10. PICHRT, Jan. *K některým aspektům vztahu občanského zákoníku a zákoníku práce*. *Právní rozhledy* 7/2014, s. 254
11. PROVAZNÍK, Jan. *Trestněprocesní ingerence do podmínek trestní odpovědnosti*. *Právní rozhledy* 8/2015, s. 283
12. REDAKCE. *Poslanecká sněmovna: Návrh skupiny poslanců na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony*. *Právní rozhledy* 7/2013, s. II

Příspěvky ve sborníku

1. CIENCALA, Jiří. *Ochrana slabší strany v českém právu: recenzovaný sborník z odborné právnické konference: Pražský právnický podzim*. Praha, 2015. s. 8
2. HULMÁKOVÁ, Jana. *Ochrana slabší strany v českém právu: recenzovaný sborník z odborné právnické konference: Pražský právnický podzim*. Praha, 2015. s. 78-79
3. PELIKÁNOVÁ, Irena. *Sborník Karlovarské právnické dny 21/2013*, s. 471

Internetové zdroje

1. HURDÍK, Jan. *(A)synallagma a nový občanský zákoník*. In: www.casopis.vsehrd.cz [online]. Publikováno 22. 3. 2014 [cit. 5. 9. 2018]. Dostupné z: <http://casopis.vsehrd.cz/2014/03/asynallagma-a-novy-obcansky-zakonik/>
2. NĚMEC, Petr. *Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku*. In: www.epravo.cz [online]. Publikováno 25. 6. 2012 [cit. 10.9.2018]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/neumerne-zkraceni-a-lichva-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-83728.html>
3. Lichvářské úroky Dostupné na http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/ochrana_spotrebitele/lichvarske_uroky.html [cit. 12. února 2019]
4. Sněmovní tisk 380. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=380&CT1=0>
5. Sněmovní tisk 380/1. [cit. 12. února 2019]. Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=380&ct1=1>

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 12. března 2008, sp.zn. 116/2008
2. Nález ÚS ze dne 19.1.2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16
3. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. dubna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001
4. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. dubna 2006, sp. zn. 21 Cdo 826/2005
5. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. srpna 2006, sp. zn. 30 Cdo 1658/2006
6. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009
7. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. října 2011, sp. zn. 30 Cdo 3132/2011
8. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. června 2018, sp. zn. 30 Cdo 2297/2018
9. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 1180/2010
11. Usnesení Nejvyššího soud ze dne 8. prosince 2015, sp. zn. 26 Cdo 1587/2015
12. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11 března 2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014
13. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2012, sp. zn. 28 Cdo 3807/2011
14. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016
15. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. září 2017, sp.zn. 8 Tdo 699/2017
16. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2017, sp. zn. 30 Cdo 1500/2017
17. Usnesení Městské soud v Puraze ze dne 20. března 1991, sp.zn. 4 To 61/91

Právní předpisy

1. Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský.
2. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
8. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů